

PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES AND CONFERENCES

MARIO KOLAR, IZAZOVI ČITANJA: RASPRAVE I OGLEDI IZ NOVIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI, MERIDIJANI, SAMOBOR/KOPRIVNICA, 2018., 207 STR.

Iako u naslovu nove knjige Marija Kolara ništa direktno ne upućuje na temu iz kajkavske književnosti, upravo su one bile izazov i poticaj autoru za znanstveno proučavanje. Dio je tema Kolar već ranije obrađivao u knjizi kritika *Nuspojave čitanja* iz 2014. i znanstvenoj monografiji *Između tradicije i subverzije: časopis Kaj i kajkavska postmoderna* iz 2015. godine, a radove skupljene u ovoj knjizi objavio je u zadnjih deset godina u različitim časopisima i zbornicima. Zahvaljujući pažljivom odabiru i rasporedu radova *Izazovi čitanja* predstavljaju smislenu cjelinu i daju okvire za proučavanje književnih pojava vezanih za kajkavske krajeve u kontekstu novije hrvatske književnosti.

U *Riječi unaprijed* Kolar ističe da skupljeni tekstovi pokazuju njegove znanstvene i osobne interese te da osim književnim stvarateljima pažnju posvećuje i proučavateljima književnosti. Jedan je od tih proučavatelja Milivoj Solar, dugogodišnji profesor na zagrebačkoj komparatistici koji je podrijetlom iz Koprivnice, a za Podravinu je posebno značajan zbog istraživanja i afirmacije stvaralaštva Frana Galovića. Kolar u *Riječi unaprijed* vodi svojevrсни dijalog sa Solarom citirajući njegova teorijska razmatranja o književnosti među kojima je i misao da »govoriti o književnosti ne znači ništa drugo do barem u jednom određenom smislu odgovarati na ono što književna djela govore, odgovarati na izazov književnosti«. Te su Solarove riječi, koje odlično objašnjavaju odnos između djela i čitatelja, odredile i naslov ove Kolarove knjige u kojoj on djelima pristupa kao profesionalni čitatelj.

Prvi je dio knjige posvećen djelima književnika koji pripadaju novijoj hrvatskoj književnosti, dakle stvaraju u razdoblju od romantizma do danas. Ilircu Antunu Nemčiću koji je djelovao i u Podravini i Prigorju posvetio je Kolar prvi rad u knjizi posebno skrenuvši pozornost na njegovu liriku i druge tekstove koje je objavljivao u Gajevoj *Danici*. U drugom se radu Kolar posvetio problemu (ne)povezanosti identiteta i okoliša u kajkavskom pjesništvu Frana Galovića, a pojmu identiteta pristupio je sa stajališta teorije književnosti. Kolar je tu ponudio i interpretacije pojedinih pjesama iz ciklusa *Z mojih bregov* te povukao paralele između identiteta lirskih subjekata i Galovićeveg vlastitog identiteta. Poveznica Dubravka Ivančana i Podravine ostvarena je preko sela Molve u kojem je boravio kod bake i djeda pa je tako ono ušlo i u njegove književne radove. Ovaj rad predstavlja pregled cjelokupnog Ivančanovog stvaralaštva pa se osim o pjesmama, među kojima se posebno ističu one pisane po uzoru na haiku, pažnja posvećuje i njegovom stvaralaštvu za djecu, esejima, kritikama i prijevodima, a na kraju i valorizaciji njegovih djela.

Kolar je najavio da će se posvetiti i onima »kojima književnost nije primarni izričaj ili područje interesa«, a u tu skupinu spada i akademik Dragutin Feletar. Njegovo je pjesništvo, putopise i eseje stoga proučavao imajući na umu njegove stručne radove koji se tiču ponajprije geografije i povijesti te je među ta dva tipa izražavanja uočio sličnosti ili nadopunjavanja. Isto se to može uočiti i na primjeru pjesništva svećenika, teologa i povjesničara kulture Ivana Goluba rodnom iz Kalinovca. U svojem je radu Kolar upozorio na rane njegove pjesme koje nastaju od 1951. do 1971. godine, a objavljene su tek 2011. godine te je usporedbom s kasnijim pjesničkim zbirkama iznio zaključak o pjesničkom kontinuitetu. Posljednji rad u prvoj knjizi nije posvećen jednom autoru nego nastoji pozicionirati mjesto kajkavštine u recentnoj hrvatskoj prozi kroz primjere niza autora koji u svojim knjigama djelomično ili u potpunosti pišu na kajkavskom. Posebno je istaknuo Kristiana Novaka, Božicu Brkan, Željku Horvat Čeč, Denisa Peričića, Peru Budaka, Željka Fundu i Marka Gregura koji su doprinijeli ili još uvijek doprinose svijetloj budućnosti kajkavske proze.

U drugom je dijelu knjige Kolar pažnju posvetio proučavateljima književnosti Mladenu Kuzmanoviću, Miri Kolar Dimitrijević, Milivoju Solaru i Joži Skoku. Njihovi znanstveni interesi poklapaju se s Kolarovima pa ih možemo smatrati njegovim uzorima i prethodnicima. Među mnogim interesima koje su ovi istraživači imali posebno se ističe proučavanje časopisa *Kaj* kod Kuzmanovića, bavljenje suvre-

menom kajkavskom književnošću, osobito pjesništvom kod Skoka te već spomenuta tema Galovićevog stvaralaštva kod Solara. Iako je Mira Kolar Dimitrijević povjesničarka, istraživala je i književni rad Mihovila Pavleka Miškine, Mare Matočec i Ferde Rusana, ličnosti koje su »prije svega kulturni, društveni ili politički djelatnici«, kako piše Kolar.

Iako Kolar upozorava na moguću subjektivnost u pristupu, njegovi se radovi odlikuju znanstvenim pristupom, ali i lakom čitljivošću i pristupačnošću neprofesionalnim čitateljima. Njegova je subjektivnost zasigurno najvidljivija u posljednjem radu u knjizi posvećenom Joži Skoku umjesto nekrologa, dok na razini cijele knjige, koja dobro pokazuje Kolarove znanstvene interese, možemo govoriti o subjektivnosti u smislu odabira tema koje su povezane uz njegov zavičaj. Kolar spominje ključna imena novije književnosti na području sjeverozapadne Hrvatske, bilo da se radi o stvarateljima ili o proučavateljima književnosti, ujedno dajući svjež pogled na već dobro obrađene teme i otvarajući nova polja istraživanja poput procvata kajkavske proze kojem svjedočimo zadnjih godina. Spoj njegove subjektivnosti koja proizlazi iz uronjenosti u kajkavsku zbilju i objektivnosti koja se vidi u kritičkom odmaku i inzistiranju na širem kontekstu rezultirao je dobro razrađenim i poticajnim odgovorima na izazove čitanja s kojima se susreo.

Mihaela CIK

PODRAVSKI ZBORNIK / [GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK ROBERT ČIMIN]. – BR. 43 (2017). – KOPRIVNICA : MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, 2017.

I ovogodišnji 43. broj Podravskeg zbornika na 280 stranica donosi niz zanimljivih radova (12 člana, 9 priloga, 2 stalne rubrike), koji će zasigurno obradovati vjerne čitatelje i korisnike ove podravske, stručno-znanstvene publikacije, u čijem nastanku su sudjelovala 32 suradnika. Funkcija glavnog i odgovornog urednika i ove godine potpomognuta je izvršnom urednicom Helenom Kušenić i dva člana uredništva zadužena za pojedina područja. Predstavnik đurđevačkog područja je Nikola Cik, a ludbreško pokriva Milivoj Dretar iz Ludbrega. Gost urednik rubrike *Književni prilazi* nije stalan pa je ovogodišnje uredništvo preuzela poznata podravska i hrvatska književnica Božica Jelušić.

Držeći se uobičajenog rasporeda unutar određenih cjelina Zbornika, prvu otvaraju dva rada suvremene problematike.

Prvi rad pod naslovom *Razvoj ideje za centar kompetencija inovativnih prehrambenih proizvoda u Koprivnici* (str. 7-14), jedan je malobrojnih stoga i više nego dobrodošao, koji nakon dužeg vremena dolazi iz realnog sektora i bavi se suvremenom problematikom. Autorica članka Jasmina Ranilović prati razvoj projektne ideje, ključne nositelje ideje i partnere na projektu te analizira njen razvoj kroz faze. Poticaj za osnivanje Centra dolazi od *Podravke* d.d.o. kao regionalnog gospodarskog lidera u razvoju prehrambenih proizvoda s dodanom vrijednošću 2013. Veliku pažnju u obradi teme autorica poklanja upravo inicijalnoj fazi kada je prepoznata mogućnost korištenja sredstava EU fondova, pri čemu je trebalo upravo koristiti kompetencije *Podravke*, i iskoristiti ih za razvoj regionalne jedinice za istraživačko-razvojnu djelatnost u području hrane i novom brendiranju regije u tom smislu. Što se je sve učinilo i dokle se došlo s projektom idejom od njenog početka 2013. do ove 2017. saznat će se iz ovog zanimljivog članka.

Autorica Dijana Sabolović Krajina, ujedno i ravnateljica ugledne ustanove kojoj posvećuje rad vezan uz obljetnicu osnivanja prve čitaonice u Koprivnici 1846./47. pod naslovom *Koprivničke čitaonice i knjižnice – kulturna, obrazovna, informacijska i društvena središta* zajednice u 170 godina dugom trajanju (str. 15-24). Uz tradiciju i kratki povijesni pregled koprivničke knjižnice, autorica se poglavito fokusira na preobrazbu koprivničke knjižnice nakon 1980. godine. Na spomenuto razdoblje referira se ne bez razloga, jer upravo nov načina razvoja suvremenog društva uvjetovan je razvojem nove informacijsko-komunikacijske tehnologije. Knjižničarska zajednica ubrzo je u novoj tehnologiji prepoznala sve mogućnosti unaprjeđenja knjižničnog poslovanja te krenula putem modernizacije koja je dovela do bitnih promjena i nove uloge knjižnice u svom okruženju. Koprivnička knjižnica se vrlo brzo uključuje u nove trendove, a kako i na koji način koristi prednosti nove tehnologije te koje promjene nastaju u radu i koje su nove kompetencije knjižnice, analizira i problematizira autorica u svom radu.

Nakon suvremenih tema slijede tri povijesna rada.

Kripta župne crkve svetog biskupa Martina u Virju (str. 25-36), rad je mladog i novijeg suradnika Podravskog zbornika Nikole Cika, u čijem je i uredništvu. Autor na temelju arheoloških istraživanja i pisanih izvora o kripti župne crkve pristupa obradi ove teme s povijesnog aspekta, za koju kaže da je temeljnim pregledom relevantne literature utvrđeno da postoji velika potreba za istraživanjem i objavljivanjem podataka o crkvenim kriptama na području Hrvatske. Autor navodi da su se za mjesto ukopa pokojnika u Virju koristila tri groblja i kripta ispod svetišta župne crkve u Virju. Podatci o ukopima u kripti virovske župne crkve nalaze se u matičnim knjigama umrlih, župnoj spomenici i zapisnicima kanonskih vizitacija. Iz istih izvora vidljivo je da su u kriptu pokapani mjesni svećenici, ugledni žitelji Virja, krajiška elita, ali i pripadnici najnižih društvenih slojeva. Popis dokazuje da su se pokapale uglavnom odrasle osobe, podjednako muške i ženske. Zanimljiva je zaključna rečenica autora u kojoj kaže da bismo ovaj običaj mogli promatrati kao odraz religioznosti, iako je iz prikupljenih podataka očito da je to češće bio odraz društvene i ekonomske moći ljudi toga doba. Kripta se prestala koristiti 1832./1833. Vrijedan prilog radu predstavlja popis pokojnika položenih u kriptu župne crkve od 1748. do 1834. godine.

Slijedi rad Milivoja Dretara, također člana uredništva i novog suradnika Podravskog zbornika, pod naslovom *Nacionalne i vjerske manjine ludbreškog kraja* (str. 37-52), u kojemu autor na temelju popisa stanovništva od 1857. do 2011. analizira nacionalnu i vjersku strukturu stanovništva ludbreškog kraja. Navodi 14 nacionalnih manjina čiji udio prema popisu iz 2011. ne prelazi 10 %. Najbrojniji su Srbi koji obitavaju na području općine Rasinja, s najvećom koncentracijom u naselju Veliki Poganec. Druge manjine su Albanci, Romi, Makedonci, Slovenci, dok Židova, osim sačuvanih tragova (manje groblje u Ludbregu), njihove prisutnosti nema. Istrijebljeni su tijekom Drugog svjetskog rata. Od vjerskih zajednica najbrojnija je pravoslavna, značajnijima, odnosno brojnijima pripadaju Jehovini svjedoci s najvećom koncentracijom u selu Hrženica. Broj muslimana, adventista i grkokatolika je zanemariv, dok su neke zajednice uslijed progona kroz povijest nestale poput protestanata, Židova i starokatolika.

Još jednom, slabije poznatom stoga i zanimljivom, koprivničkom povijesnom temom, pozabavila se povjesničaraka Ljiljana Dobrovšak u članku *Spomenik stradalim Židovima u Prvom svjetskom ratu u Koprivnici* (str. 53-66). U prvom dijelu rada autorica se bavi spomenicima i kulturom sjećanja na Prvi svjetski rat, uspoređujući Hrvatsku s ostalim europskim zemljama te sa žaljenjem zaključuje da takova kultura sjećanja kod nas gotovo ne postoji, pri čemu navodi da je čak i sama tema o mjestima sjećanja na Prvi svjetski rat u hrvatskoj znanosti u potpunosti zanemarena, i dodaje, ne zato što nije zanimljiva, već zato što o njoj ne znamo puno. Nadalje, obrazlaže genezu ideje o spomenicima kao »počast junacima« koja se javila tijekom Prvog rata, a u fokusu su stradanja Židova, poglavito koprivničkih, o čemu je, kako napominje autorica, teško govoriti jer ne postoje sumarni podaci o demografskom gubitcima, pa tako ni o židovskim, a mjesta sahrane vojnika su najčešće i mjesta pogibije. Autorica navodi zasada tri poznata primjera židovskih općina u Hrvatskoj, koje su podigle skupne nadgrobne spomenike stradalnicima Prvog svjetskog rata. Prvi takav je podignut u Zagrebu, drugi u Koprivnici (1934.) kojega detaljno i obrađuje, i treći je u Križevcima.

Nakon povijesnih tekstova slijede dva izuzetno zanimljiva, vezena uz naivnu umjetnost, koja s različitih aspekata pristupaju ovom fenomenu i ponovno pokazuju kako o naivnom slikarstvu još uvijek sve nije rečeno, a i potvrđuju mogućnosti njegove nove valorizacije

Naivno slikarstvo kao ishodišni – kulturno-turistički resurs Podravine (str. 67-88), prvi i opsežni je rad mlade autorice Petre Večenaj Živičnjak, čiji predmet istraživanja je razvoj kulturnog turizma na temelju naivnog slikarstva Podravine. Uz povijesni pregled naivnog slikarstva u Podravini i analize stanja postojećih kulturno-turističkih resursa temeljenim na sekundarnim izvorima, osnovu rada čine primarni podaci prikupljeni putem anketnog upitnika provedenog na stotinjak ispitanika. Cilj istraživanja autorice je bio da temeljem analize dobivenih podataka anketnog upitnika izradi prijedloga kulturno-turističke valorizacije naivnog slikarstva Podravine, te ustanovi kakva je percepcija o naivnom slikarstvu dionika turizma i lokalnog stanovništva Podravine sa svrhom dokazivanja kako naivno slikarstvo može postati ishodišni kulturno-turistički resurs na temelju kojeg se mora razvijati turistička destinacija Podravine. Osim zanimljivosti i aktualnosti, rad prate i lijepi slikovni prilozi u boji.

Drugi rad za Zbornik pripremila je njegova vrijedna i izvršna urednica Helena Kušenić, naslovivši ga *Naivni autsajderi* (str. 89-100). Već u prvoj rečenici autorica nam otkriva tko su to naivni autsajderi, definirajući ih kao autore koji se u svom stvaralaštvu odmiču od ustaljenih kanona naivne umjetnosti i približavaju nečemu što se naziva autsajderska umjetnost – automatsko stvaralaštvo, oslobođeno racionalnih balasta, utemeljeno na podsvjesnom i halucinantnom ... i iskonskoj potrebi za izražavanjem, okarakterizirajući ih kao autore koji su pomaknuli granice umjetničkog izražavanja. Među prvima kod kojih se zamjećuje zaokret autorica izdvaja Ivana Večenaja, Miju Kovačića, Martina Meheka , a njihov put slijedili su Josip Horvat-Ždalski, Franjo Talan, Zvonimir Krancelbilder, Nikola Kopriva, Branko Gaži, Josip Briški, Kata Vizvari, Martin Novoselec, Željko Korošec, Josip Ritoša, Ana Matina ... . Neki od spomenutih autora renomirani su majstori naive, neki su marginalizirani, neobrađivani, a neki su, kako kaže autorica, pali u zaborav.

Udruženim snagama dugogodišnje suradnice Podravskog zbornika Mire Kolar-Dimitrijević i nove suradnice Ružice Medvarić Bračko nastao je vrijedan rad vezan uz povijest školstva u Koprivnici. Ovaj puta obrađen je jedan segment koprivničkog školstva o kojemu se zapravo zna jako malo. Naslov rada je *Šegrtska škola u Koprivnici od 1886. do 1900. godine* (str. 101-122). Autorice u radu na temelju sekundarnih izvora i izvješća općih pučkih škola za grad Koprivnicu uz uvod u kojem ističu važnost šegrtskih škola i nedovoljno bavljenje njihovom poviješću, daju osvrt na pretpovijest Šegrtske škole u Koprivnici, analiziraju razloge njenog osnivanja, rad i organizaciju te broj polaznika od njenog osnutka 1886. do 1900. Rad je popraćen vrijednim priložima / tabelama koje donose niz statističkih podataka o zanimanjima, uspjehu polaznika, broju šegrta po razredima, navode imenom i prezimenom šegrte koprivničke škole po generacijama (I. generacija, II. generacija ...).

Slijedi jedan biografski rad pod naslovom *Djelovanje dr. Milana Kovačevića* u prvoj polovici 20. stoljeća (str. 123-136), ujedno i rad dugogodišnjeg suradnika Podravskog zbornika Vladimira Miholeka koji se redovito javlja s đurđevačkim temama. Ovaj puta pozabavio se dr. Milanom Kovačevićem kojega svrstava među malo poznate zaslužnike za Đurđevac i okolicu, premda je u Đurđevcu proveo tek nepune dvije godine kao liječnik na dužnosti kotarskog liječnika sa sjedištem u Đurđevcu. Kovačevićeva važnost za Đurđevac proizlazi iz članka o stanju zdravstva na području đurđevačke zdravstvene općine, odnosno istoimenog kotara objavljenog u Liečničkom viestniku 1897. godine. Cilj ovog rada, kako navodi autor, je predočiti javnosti Kovačevićeva zapažanja o zdravstvenim prilikama na đurđevačkom području krajem 19. stoljeća ali i prikazati ga kao autora članaka kojima u glasilu iznosi zdravstvenu i liječničku problematiku s kojom se susretao i u drugim mjestima u kojima je službovao.

Trnski – novogradsko prezime koje nosi najpoznatiji predstavnik obitelji Trnski (str. 137-148), rad je Katarine Franjo koja kaže da je cilj istraživanja koje je provela što jasnije povezati poznatog hrvatskog književnika, ilirca, prvoga predsjednika Društva hrvatskih književnika, velikog župana, graničarskog pukovnika i viteza Ivana viteza Trnskog s Novigradom Podravskim, kao i dokazati da su prezime Trnski godinama nosili i nose Novogranci. Autorica je u svojoj namjeri uspjela, što potvrđuje i članak koji svakako treba pročitati.

Slijedi rad *Bajanja i pučka medicina Hrvata u Mađarskoj* (str. 149-159), nedavno preminulog Györgya Frankovicsa ili nama poznatijeg kao Đuro Franković, autora brojnih radova o životu, tradiciji i kulturi mađarskih Hrvata. Upravo ovaj rad je jedan od takovih u kojemu autor donosi bajalice i molitvice (kazivanje magijskih formula) za ozdravljenje bolesnika, opis običaja vezanih za sprječavanje bolesti, štovanje svetaca i traženje zagovora za zaštitu od bolesti na određene blagdane, pri čemu nastoji ukazati na vidljivu povezanost pretkršćanske, slavenske s kršćanskom tradicijom. Osim navedenih oblika izlječenja, autor spominje i uporabu ljekovitog bilja u liječenju bolesti. Rad završava zaključkom, više jednim osvrtom, koji je priredila etnologinja Vesna Peršić Kovač.

I na kraju ove cjeline dolazi jedan lijep i opsežan prikaz rada, inače dugogodišnjeg suradnika Podravskog zbornika, poznatog podravskog književnika Zdravaka Seleša, naslovljen *Zdravko Seleš – pjesnik, esejist i pripovjedač* (str. 161-170). Rad potpisuje Ilija Pejić, i sam poznat kao autor brojnih stručnih i književnih uradaka, u kojemu na temelju izvornih tekstova i tekstoloških analiza prikazuje pjesničko, esejističko i prozno djelo Zdravka Seleša, nastajalo u vremenu od 1980. do 2015. godine, a objavljivano u časopisima, zbornicima i zbirkama.

Prilozi (12) su naredna cjelina koji u kraćoj formi obrađuju niz zanimljivih tema, među kojima neke uz dodatna istraživanja i napore autora svakako mogu postati izuzetno vrijedni stručno-znanstveni radovi. Prvi prilog govori o likovnim izložbama, točnije jednoj, i to *Velikoj Meši*, dobro poznatoj godišnjoj izložbi Molvarskog likovnog kruga koja se održava u Molvama, a vezuje uz blagdan Velike Gospe. Autor priloga je Zvonimir Ištvan. U sljedećem prilogu autorica Mihaela Cik dotaknula je jedno područje koje se do sada gotovo da i nije obrađivalo. Riječ je o poznatom koprivničkom karikaturistu Tomislavu Borši, ali osim upoznavanja s njim, rad proširuje i na koprivničku humorističko-satiričnu scenu u razdoblju od 1960. do 2000. godine. O razvoju arhivske službe u Koprivnici pišu Ivana Posedi i Nada Bulić, a 130 godina DVD-a Mali Bukovec prilog je Stjepana Kovačeka. Slijedi nekoliko radova iz prirodoslovlja. Prvi je *Pasji trn (Hippophaë rhamnoides L., Elaeagnaceae) u Podravini* Gabrijela Horvata. O *Paucima skakačima okolice Malog Poganca* piše Dorian Devič. *Antropogeni zahvati u fluvijalnom reljefu i njihov utjecaj na oblikovanje korita rijeke Drave od Botova do Ferdinandovca u 19. i 20. stoljeću* prilog je Branka Bešenića, a Ivan Strbad autor je priloga *Antropogeni utjecaj na raznolikost bentičkih beskralježnjaka srednjeg toka rijeke Drave*. I na kraju je prilog Ivana Picera *Uz osamdesetu obljetnicu rođenja Miroslava Dolenca Dravskog (1937. -1995.)*

Knjiženi prilozi (str. 231-241) su redovita rubrika Podravske zbornice koju uređuju gosti urednici. Ovogodišnja urednica je poznata književnica Božica Jelušić, a za čitatelje Zbornice odabrala je tri pjesme Marije Hegedušić, ulomke iz romana *Mogla bi se zvati Leda* Marka Gregura, te priče Stanislava Sobote *Krivci i pravci ili priče iz Kalinovca*.

Nakon književnih priloga slijedi stalna rubrika *Podravsko nakladništvo* (str. 243-253), koju priređuje Božica Anić. Rubrika donosi bibliografski opis tiskovina objavljenih tijekom godine (od 1 rujna prošle - do 1 rujna tekuće godine) ili kako je rado nazivamo i godinom Podravske zbornice.

I na kraju dolazi zanimljiva rubrika *Podravske kronike* (str. 254-279), iz oštrog pera podravskog kroničara koji se osvrće na aktualne podravske događaje tijekom prethodne i tekuće godine. Rubrika je popraćena brojnim slikovnim priložima zbivanja u Podravini, prilozi su odreda svi u boji, što čini dodanu vrijednost ove rubrike kao i detaljniji pregled aktualnosti iz nekih podravske općine. Ovaj puta to su Općine Koprivnički Bregi, Martijanec i Virje.

Božica ANIĆ

BORIS GOLEC: NEDOVRŠENA KROATIZACIJA DIJELOVA ISTOČNE SLOVENIJE IZMEĐU 16. I 19. STOLJEĆA, IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, KOPRIVNICA, 2018., 186 STR.

U Izdavačkoj kući Meridijani objavljena je u proljeće 2018. godine knjiga koja nosi naslov *Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća*. Autor knjige je povjesničar iz Slovenije Boris Golec (rođen 1967. godine), znanstveni savjetnik u Povijesnom institutu Milka Kosa Znanstvenoistraživačkog centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani. Boris Golec je diplomu, magisterij i doktorat stekao na Sveučilištu u Ljubljani i stručnjak je za rani novi vijek, pomoćne povijesne znanosti, arhivistiku. Jedan je od ponajboljih poznavatelja povijesti 18. stoljeća, a istražuje i piše o urbanim naseljima u prošlosti, pitanjima slovenske kulturne povijesti i drugim temama. Osim na slovenskom objavljuje i na hrvatskom jeziku, a bavi se i književnim radom. Podnaslov *Tragom hrvatskog lingvonima i etnonima u Beloj Krajini, Kostelu, Prekomurju i Prlekiji* pobliže objašnjava temu istraživanja čiji su rezultati predstavljeni u ovoj knjizi koja je izvorno objavljena u Ljubljani 2012. godine pod naslovom *Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. i 19. stoletjem*. Najkraće rečeno, autor je problematizirao raširenost hrvatskog imena (etnonima) i jezika (lingvonima) u dijelovima današnje Republike Slovenije. Prema riječima pisca predgovora i recenzenta Hrvoja Petrića, autor se prihvatio obrade teme koju bismo mogli nazvati »škakljivom« ili nepopularnom s jedne strane zbog političkih prijepora, a s druge strane zbog oskudne dokumentiranosti. I sam autor tvrdi da je ovo tema koja remeti »uvriježeni koncept etnogeneze i oblikovanja određenog modernog naroda«, u ovome slučaju slovenskog i ovdje »konflikt« može nastati sa susjednim hrvatskim narodom.

Sadržaj knjige podijeljen je kao i istraživanje po geografskom ključu. Tako su nastala četiri glavna poglavlja rasprave: Bela Krajina, Kostel, Prekomurje i Prlekija. Poglavlje o Beloj Krajini je najopsež-

nije, a u posebnom potpoglavlju obrađena je tema o »Belim Kranjcima« između Žumberačkog gorja (Gorjanaca) i Save. Pritom traga za odgovorom na pitanje je li se među žiteljima Bele Krajine hrvatsko ime udomaćilo tako što su ime dali kranjski (slovenski) suzemljaci ili su ga onamo preko rijeke Kupe donijeli stanovnici iz »prave« Hrvatske kako je taj kraj nazivao znameniti Valvasor. Jedan od važnih zaključaka je činjenica da je na prijelazu 18. na 19. stoljeće u Beloj Krajini zamrlo korištenje etnonima pa u tome dobu prepoznavamo samo jezične i etnografske sličnosti Belokranjaca i Hrvata. Boris Golec ustanovio je da je jezik kojim su govorili stanovnici mnogih mjesta u toj pokrajini bio sličniji jeziku Hrvata nego jeziku Kranjaca. Začetak zbližavanja stanovnika Bele Krajine s Hrvatima, odnosno njihov odmak od Kranjaca, Boris Golec smješta u drugu polovinu 18. stoljeća. Problematizira zašto je tome bilo tako sve do 18. stoljeća iako tome u prilog nisu išle političke okolnosti. Istom metodologijom obrađeno je područje Kostela, Prekomurja (Prekmurja) i Prlekije. Veliku pažnju je Boris Golec poklonio svećenicima te njihovoj ulozi i utjecajima na narod. Naime, belokranjski svećenici bili su u velikoj mjeri vezani za Hrvatsku i Zagreb do pred kraj 18. stoljeća. To je autor utvrdio na temelju podataka o njihovom školovanju, podacima o ređenjima i odnosu prema zagrebačkim biskupima pri čemu je doista došla do izražaja njegova verziranost u biografici.

Inače, čitavo izlaganje utemeljeno je na povijesnim izvorima i objavljenim radovima o ovoj temi pa je ovo doista ogledni primjer povijesne rasprave uz dovoljno primjerene kritičnosti. Ova je knjiga na neki način proizašla iz autorovog dugog bavljenja ovakvim temama i radova koje je do sada objavio i izlagao na znanstvenim skupovima. Zahvaljujući prijevodu sa slovenskog jezika koji je u suradnji s autorom napravio Mario Kolar te Izdavačkoj kući Meridijani i uredniku akademiku Dragutinu Feletaru sada je i hrvatska historiografija bogatija za jednu ovakvu objavljenu raspravu. Prema riječima Hrvoja Petrića koji je uz Vaska Simonitija napravio recenziju knjige, ona »predstavlja važan korak u istraživanju propitivanja ranonovovjekovnog slovenskog identiteta«. Knjiga je opremljena vrijednim popisom korištenih i objavljenih izvora i literature, zaključkom na hrvatskom i sažecima na njemačkom i engleskom jeziku. Jasnoći teksta pridonose objavljeni kartografski prikazi, odnosno povijesni zemljovidni koji na prikladan način predočavaju obrađeno područje kao i nekoliko slikovnih priloga.

Nikola CIK

CRIS, ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA KRIŽEVCI, GOD. XIX., BROJ 1/2017., KRIŽEVCI, POVIJESNO DRUŠTVO KRIŽEVCI, 2017., 151 STR.

Unatoč poteškoćama u kakvima se nalazi većina izdavača znanstvenih časopisa Povijesno društvo koje vrlo uspješno djeluje u gradu Križevcima uspjelo je po 19. puta objaviti svoj časopis *Cris*. Glavna i odgovorna urednica časopisa je arheologinja Tatjana Tkalčec. U prvome dijelu ovog broja objavljeni su radovi sa znanstvenog skupa »*Krvavi sabor križevački* i hrvatske zemlje u 14. i 15. stoljeću« održanog u Križevcima 3. lipnja 2017. godine u organizaciji Povijesnog društva Križevci i u suradnji sa Zavodom za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Koprivničko-križevačkoj županiji sa sjedištem u Križevcima. Silvija Pisk autorica je izvornog znanstvenog rada u kojem je opisala odnos kraljevskog para Sigismunda Luksemburškog i Barbare Celjske prema pavlinskom redu u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji. Na temelju podataka iz pisanih povijesnih izvora zaključila je da su pavlini u to doba uživali naklonost vladara unatoč ponekim sukobima. Arheološki prilog poznavanju plemstva srednjovjekovne Križevačke županije na primjeru kasnosrednjovjekovnih gradišta u široj okolici Križevaca priredila je u obliku izvornog znanstvenog rada Tatjana Tkalčec. Posvetila se objašnjenju terminologije i dataciji gradišta koja su imala funkciju utvrđenih sjedišta plemićkih posjeda. Obradila je gradišta uz tokove potoka Gliboki i rijeke Glogovnice: Rasinja - Opoj grad, Prkos - Gradina, Veliki Poganac - Gradina, Veliki Poganac - Šanac, Osijek Vojakovački - Mihalj, Donja Glogovnica i Cubinec - Gradina. Sveučilišni profesor s Instituta za poredbeno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Szegedu László Heka izradio je pregledni rad o ugarskom palatinu Nikoli II. Gorjanskom u kojem je iznio podatke o ovome pouzdaniku kralja Sigismunda Luksemburškog, ali i drugim članovima obitelji Gorjanski (Garai) iz čije su palatinske i banske loze potekli trojica palatina, odnosno hrvatski, dalmatinski, slavonski i mačvanski banovi. Danijel Vojak i Neven Kovačev autori su preglednog rada o Romima u

hrvatskim zemljama u 14. i 15. stoljeću koji predstavlja rijedak primjer obrade ovakve teme u kasnom srednjem vijeku. Autori su priredili pregled podataka i neke nove interpretacije o Romima koji se spominju u pisanim vrelima, posebno u Dubrovniku i Zagrebu. »Anakronizmi u prikazima Krvavog križevačkog sabora« pregledni je rad Hrvoja Petrovića koji je analizirao prikaze toga povijesnog događaja u stručnoj literaturi, školskim udžbenicima i nekim suvremenim medijima (televizijski prilozi, mrežne stranice) s ciljem prepoznavanja anakronizama i nedostataka u interpretacijama pri kojima se na prošle događaje gleda iz perspektive sadašnjosti. Izražava vrlo kritički stav prema pridavanju suvremenih nacionalnih oznaka akterima i događajima vezanima za Krvavi sabor u Križevcima i osuđuje pripisivanje hrvatskog identiteta svemu što se u prošlosti nalazilo na području suvremene Republike Hrvatske. Ozren Blagec izradio je stručni rad o slavonskom podbanu i gospodaru Velikog Kalnika Baltazaru Alapiću. U radu se osvrnuo na dosadašnja istraživanja i porijeklo obitelji Alapić, a ovdje je pisao i o njegovoj ulozi u ratovima protiv Osmanlija. Alapić je imao posjede i u Križevačkoj županiji pa su posebno opisani Ljubešćica, Kamešnica i Veliki Kalnik/Brezovica gdje je obnovio crkvu sv. Brcka.

U drugome dijelu časopisa objavljeno je pet radova različite tematike. Antonia Oroz u izvornom je znanstvenom radu predstavila analizu pokretnih nalaza pronađenih tijekom arheoloških istraživanja kod crkve Uznesenja BDM u Donjoj Glogovnici koja je vodio Zoran Homen 1998., 1999. i 2001. godine. Autorica je opisala povijesni kontekst lokaliteta i osvrnula se na povijest viteških i crkvenih redova vezanih za to područje. Na kraju rada je kataloški popis pronađenog materijala uz četiri table s fotografijama nalaza. U prethodnom priopćenju Krunoslav Puškar objavio je rezultate istraživanja nadijevanja osobnih imena u župi Miholec u razdoblju od Drugog svjetskog rata do današnjih dana. Istraživanje je organizirao na klasičan način u četiri petogodišta (od 1947. do 2014. godine) i prikupio podatke za čak 14 naselja koliko ih čini rimokatoličku župu svetog arkanđela Mihaela sa središtem u Miholcu pokraj Križevaca. Uz kratak osvrt na povijest te demografski i vjerski sastav župe na ovaj smo način dobili onomastičku analizu za još jednu hrvatsku župu. »Područje Grubišnog Polja u Prvom svjetskom ratu« pregledni je rad Željka Karaule u kojem nalazimo doprinos poznavanju toga kraja u razdoblju od prije oko stotinu godina. Osim okolnosti mobilizacije muškaraca iz toga kraja i sudjelovanju na bojištima autor je opisao posljedice i utjecaje rata na njihov zavičaj. Knjižničarski i znanstveni savjetnik iz Odjela za povijesne znanosti HAZU Ivica Zvonar objavio je u obliku stručnog rada prilog za životopis učitelja Martina Vlahovića koji je rođen u Šemovcima 1903. godine, a umro u Bjelovaru 1986. godine. Autor je opisao Vlahovićevo prosvjetno djelovanje na širem podravskom i bilogorskom području od sredine 20-ih do sredine 60-ih godina 20. stoljeća. Posljednji je objavljen stručni rad Tajane Sekelj Ivančan koja je predstavila ranosrednjovjekovni objekt u predjelu Sušine u Virju pronađen tijekom zaštitnih arheoloških iskopavanja 2014. godine. Ostaci objekta koji svjedoči o naseobini na ovome području koje je poznato po tragovima djelatnosti taljenja željezne rude datirani su u rani srednji vijek kao i pokretni nalazi koje je autorica analizirala i crteže predstavila u ovome radu.

U posebnom dijelu časopisa objavljeno je nekoliko prikaza novih knjiga i izložbi. Ivica Zvonar napisao je prikaz knjige Zlatka Matijevića »Između sna i jave: Rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća«. Knjigu Krešimira Regana »Srednjovjekovne i renesansne utvrde Hrvatskog zagorja« prikazao je Luka Štefan. Prikaz muzejske izložbe autora Roberta Čimina »Vlastelinstvo Gorbonok« u Muzeju grada Koprivnice napisao je Ilija Cikač. Osvrt na izložbu »Fosilna bogatstva Hrvatskog zagorja i Podravine« koja je početkom rujna 2017. godine otvorena u sklopu 52. Tjedna kajkavske kulture u Krapini u Muzeju krapinskih neandertalaca napisao je Jurica Sabol. Zatim je objavljen tekst zahvale za dodjelu počasnog članstva u Povijesnom društvu Križevci koji je članovima uputila umirovljena sveučilišna profesorica povjesničarka Mira Kolar-Dimitrijević prigodom dodjele 3. lipnja 2017. godine. Na kraju je izvješće o radu Povijesnog društva Križevci u 2017. godini koje je sastavio predsjednik Ivan Peklić s pregledom aktivnosti kroz godinu, osvrtom na izbornu Godišnju skupštinu, održana javna predavanja, znanstvene skupove i okrugli stol. Povijesno društvo se prigodnim riječima posvećenim profesor Ivanu Nemetu (1932.-2018.) oprostilo od svojeg vrijednog člana zaslužnog je za likovno oblikovanje naslovnica ovog i dosadašnjih brojeva časopisa *Cris* pa je ovaj svezak ujedno njemu posvećen.

Nikola CIK

EKONOMSKA I EKOISTORIJA, ČASOPIS ZA GOSPODARSKU POVIJEST I POVIJEST OKOLIŠA, VOL. XIII., BROJ 13, ZAGREB - SAMOBOR, 2017., 188 STR.

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju iz Zagreba i Izdavačka kuća Meridijani iz Samobora objavili su krajem 2017. godine 13. po redu broj časopisa *Ekonomska i ekohistorija*. Glavni i odgovorni urednik časopisa je Hrvoje Petrić s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U tematskom dijelu ovoga broja koji je posvećen povijesti okoliša rijeke Drave objavljeno je osam izvornih znanstvenih i jedan pregledni rad. U drugome dijelu časopisa objavljeno je pet tematski različitih članaka i jedan intervju. Na kraju su prikazi novih knjiga i konferencija. Oko jedne trećine radova objavljeno je na engleskom, tri rada na slovenskom, a ostali na hrvatskom jeziku. Gotovo podjednako zastupljeni su autori iz Slovenije, Mađarske i Hrvatske, među kojima je nekoliko vrlo mladih autora (doktoranadi). Radovi su redovito ilustrirani prikladno odabranim slikovnim materijalima i opremljeni grafikonomima, a broježani podaci su nerijetko tablično prikazani.

Dénes Lóczy, József Dezsö i Péter Gyenizse s Geografskog instituta Sveučilišta u Pécsu (Pečuhu) autori su izvornog znanstvenog rada na engleskom jeziku koji nosi naslov »Klimatske promjene u istočnim Alpama i poplavni obrasci rijeke Drave«. Autori su podatke o porastu temperature, promjenama u količini i godišnjem režimu padalina, pojavi suše i drugome iskoristili za odgovor na pitanje jesu li godišnji obrasci dravskih poplava ovisni o topljenju snijega ili o trajanju i količini kiše te kako raspodjela oborina na gornjem toku Drave i gornjoj Muri utječe na poplave na donjem porječju Drave. U tu svrhu obradili su podatke o klimatskim parametrima iz 20. stoljeća (od 1901. do 2000. godine) prikupljene u različitim krajevima. »Hidromorfološki odgovori rijeke Drave na različite inženjerske radove na rijeci« izvorni je znanstveni rad na engleskom jeziku koji potpisuju Tímea Kiss i Gábor András i Odsjeka za fizičku geografiju i geoinformatiku Sveučilišta u Szegedu. Polaze od pretpostavke da su brane, rezervoari, odvodni kanali i druge prepreke protiv erozije izgrađene na Dravi utjecale na evoluciju rijeke i pri tome razlikuju četiri faze. Zaključili su da je Drava daleko od stanja koje bismo mogli nazvati uravnoteženim kakvo je vladalo do kasnog 19. stoljeća. Mladi istraživač iz Povijesnog instituta Milka Kosa u Ljubljani Matjaž Grahornik autor je izvornog znanstvenog rada »Ozemlje na desnoj dravskoj obali između Maribora i Ptuja u pisanim izvorima iz 17. i 18. stoljeća« objavljenog također na engleskom jeziku. Obradio je područje na dravskoj obali od kasnog 17. do kraja 18. stoljeća prema podacima iz najstarijih sačuvanih župnih matičnih knjiga i drugih vrela. Piše o svemu što karakterizira Dravu i njezin poloj na tome mjestu, dotiče se početaka splavarstva na Dravi, činjenice da je Drava ondje bila međa između dva vlastelinstva, te da ona ondje od divlje postaje mirna rijeka gdje se taložio sitni pijesak pa su ondje ljudi do sredine 20. stoljeća ispirali zlato i bavili se ribolovom. Tekst je ilustriran isječcima povijesnih zemljovida te vedutama gradova i utvrda na tome području. Doktorand na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Nikola Cik autor je izvornog znanstvenog rada u kojem je predstavio razmatranja o utjecaju rijeke Drave na naselja u đurđevečkoj Podravini na primjeru sela Brod u 18. i 19. stoljeća. Piše o naseljima uz rijeku Dravu u Đurđevečkoj krajiškoj pukovniji, ekohistoriji Broda u 18. i 19. stoljeću i stanovnicima toga sela koji su sredinom 19. stoljeća uslijed dravskih poplava preselili u novoosnovani Ferdinandovec. Na taj je način primijenio ekohistorijski pristup na od ranije poznatom slučaju sela Brod na Dravi. Nataša Kolar iz Pokrajinskog muzeja Ptuj - Ormož izradila je izvorni znanstveni rad o usponu i kraju ptujske kožarske (usnjarske) četvrti na rijeci Dravi. Višestoljetna kožarska tradicija u povijesti Ptuja već je obrađivana, a ovdje je fokus na 19. i 20. stoljeću na temelju izvora koji se čuvaju u Povijesnom arhivu u Ptuj i Štajerskom zemaljskom arhivu u Grazu. Proučavano razdoblje obilježava najprije postojanje cehova, zatim različita obrtnička udruženja, te industrijski pogoni vezani uz istaknute majstore i obrtničke obitelji koji su postojali do likvidacije ove djelatnosti 1947. godine. Osvrt na plavljenja Drave u Slavoniji i Baranji od 18. do 20. stoljeća pod nazivom »Ostavljajte sve, a spašavajte goli život« koji je autorica Zlata Živaković-Kerže preuzela iz zapisa jednog kroničara s početka 19. stoljeća predstavljen je u radu napisanom na temelju arhivskog gradiva, objavljenih kronika i literature, a naglasak je stavljen na posljedice velikih poplava i zaštitne radove. Izvorni znanstveni rad pod nazivom »Grad u Dravi - poplava Drave u Osijeku 1965. godine« napisao je doktorand na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Hrvoje Pavić. Te godine su zbog obilnih kiša nabujali Drava i Dunav i uzrokovali jednu od četiri velike

poplave Osijeka u 20. stoljeću. Rad je izrađen na temelju podataka objavljenih u tadašnjem osječkom dnevnom tisku i arhivskog fonda Zavoda za urbanizam Općine Osijek, a naglasak je stavljen na mjere obrane od poplave i stradanje stanovništva u pojedinim osječkim kvartovima. Andrej Hozjan s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mariboru napisao je izvorni znanstveni rad na slovenskom jeziku o početnom dobu historiografskih istraživanja rijeke Drave na području današnje Republike Slovenije. Ustanovio je da su takva istraživanja započela poslije Prvog svjetskog rata i istaknuo ulogu i radove Josipa Mravljaka iz 1960-ih i 1970-ih godina koji je pisao o dolini rijeke Drave do kraja 16. stoljeća i tako u Sloveniji potaknuo šire zanimanje za povijest rijeke Drave. Istaknuo je i ulogu Jože Koropca. Na hrvatskom jeziku objavljen je pregledni rad u kojem je Lóránt Bali oblikovao procjenu programa prekogranične suradnje između Hrvatske i Mađarske u razdoblju od 2007. do 2013. godine s posebnim osvrtom na održivost okoliša područja uz rijeke Dravu i Muru. Cilj rada je ilustrirati učinkovitost projekata i dati smjernice za održivi ruralni razvoj.

Drugi dio časopisa otvara izvorni znanstveni rad na engleskom jeziku autora jednog od najpoznatijih teorijskih djela (*Što je povijest okoliša?*, prijevod na hrvatski iz 2011.) i vodećeg svjetskog stručnjaka za povijest okoliša profesora emeritusa sa Sveučilišta u Denveru J. Donalda Hughesa. Na primjeru relativno izoliranog karipskog otoka Grand Cayman razradio je studiju slučaja antropocena, odnosno opisao međusobne utjecaje okoliša i ljudi na tome području kroz nekoliko stoljeća. Rad možemo doživjeti kao klasični primjer pristupa transformacijama okoliša pod utjecajem čovjeka, ali i moći prirode nad čovjekom. Slijedi rad utemeljen na podacima o cijenama u prvoj polovici 16. stoljeća u Istri, Kranjskoj i Europi autorice Darje Mihelič iz Ljubljane koja je pošla od pretpostavke da su cijene jedan od najzornijih pokazatelja gospodarskog stanja nekog kraja. U rad na slovenskom jeziku uključene su i opširne tablice s cijenama za pojedine proizvode u navedenom razdoblju. »Razvoj brodogradnje u Rovinju u drugom i trećem desetljeću XIX. stoljeća« izvorni je znanstveni rad Marka Jelenića iz Osnovne škole Petra Studenca u Kanfanaru u kojem je posebno obradio temu ekspanzije brodograditeljske djelatnosti nakon završetka Napoleonskih ratova. Woffly Krašić evidentirao je ekološke teme na stranicama tjednika »Arena« i obradio pitanje ekološke problematike u jugoslavenskom komunističkom društvu u kontekstu razvoja ekološkog pokreta na Zapadu. Autor je pri tome napravio razdiobu na nekoliko razdoblja s različitim pristupom temi ekologije od 60-ih do kraja 80-ih godina 20. stoljeća. Peter Miška sa Sveučilišta u Ljubljani i Matija Zorn s Geografskog instituta Antona Melika zajednički potpisuju izvorni znanstveni rad o odnosu prema Julijskim Alpama u Sloveniji iz perspektive zaštite i »modernizacije«. S jedne strane, Julijske Alpe predstavljaju zaštićeni dio prirode od ranih 20-ih godina 20. stoljeća kao dio Nacionalnog parka Triglav, a s druge strane područje je izloženo modernizaciji s nastojanima za razvoj turizma zbog čega je planirana izgradnja željezničkih objekata, skijališta i meteoroloških opservatorija.

S obzirom da je u Zagrebu od 28. lipnja do 2. srpnja 2017. održana 9. ESEH konferencija Europskog udruženja za povijest okoliša pod nazivom »Natures in between: Environments in areas of contacts among states, economic system, cultures and religions« u ovome svesku objavljen je razgovor s predsjednikom znanstvenog odbora konferencije Marcom Armierom. Razgovor s talijanskim povjesničarom okoliša koji trenutno radi u Švedskoj vodili su Ivan Vilović i Hrvoje Petrić i zabilježili zanimljive odgovore o položaju ekohistorije kao discipline i vlastitim iskustvima kao znanstvenika za kojeg se smatra da misli izvan standardnih okvira. Marco Armiero pohvalio je rad povjesničara okoliša u Hrvatskoj i dao poticajne upute mladim povjesničarima. Među prikazima novih knjiga i konferencija najprije je objavljen osvrt na gore spomenutu konferenciju koji je napisao Žiga Zwitter. Zbornik radova pod nazivom »Poplava, zemljotres, smog: prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću« objavljen u Sarajevu 2017. prikazale su Ema Pašić i Dina Pašić. Prikaz knjige Slavena Bertoše »Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji« napisao je Mirjan Flego. Objavljen je prikaz knjige »Beyond Doom and Gloom. An Exploration through Letters« što ga je napisao Marko Balaško koji je ujedno autor i prikaza knjige »Mining in Central Europe. Perspectives from Environmental History«. Iva Kolić napisala je prikaz knjige »Kanfanar 1811.-1825.: Demografska kretanja i svakodnevnica u životu jedne župe« autora Marka Jelenića. Goran Đurđević objavio je prikaz popularne Hararijeve knjige »Homo Deus: Kratka povijest sutrašnjice«. Blanka Lozić napisala je detaljan prikaz zbornika »Min-

ding the Gap: Working Across Discipline sin Environmental Studies« objavljenog 2014. godine. Ante Blaće napisao je osvrt na ESEH ljetnu školu održanu u Zadru od 4. do 7. srpnja 2017. pod nazivom »Prirodna i kulturna baština pod različitim upravama«.

Nikola CIK

MARKO GREGUR: KAK JE ZGOREL PRESVETLI TROMBETASSICZ, HENA COM, ZAGREB, 2017., 184 STR.

Koprivnički književnik mlađe generacije Marko Gregur 2011. godine predstavio se čitateljskoj publici zbirkom poezije *Lirska grafomanija* (2011.) nakon koje su uslijedile zbirke priča *Peglica u prosincu* (2012.) i *Divan dan za Drinkopoly* (2014.). Roman *Kak je zgoriel presvetli Trombetassicz* čini se stoga kao logičan nastavak njegovog opusa, iako donosi mnoge novosti. Kajkavština koja je prisutna već u naslovu, prisutna je u cijelom romanu, a radi se o rekonstrukciji kajkavskoga govora u Koprivnici, gradu koji se u 17. stoljeću nalazio na habsburško-osmanskoj imperijalnoj granici i imao kraljevske povlastice. Osim toga, koristi se stari, predgajski pravopis, kako upozorava urednik Kruno Lokotar. Zato se na kraju knjige nalazi rječnik kajkavizama i arhaizama za čiju je pripremu zaslužan Mario Kolar, a koji olakšava čitatelju probijanje kroz roman. *Trombetassicz* je, dakle, po mnogo čemu specifičan i kao takav je izazvao zanimanje kritičara koji u njemu iščitavaju različite kvalitete.

Okosnica jeradnje život koprivničkog *notarijuša* Paulusa Ayticha (pisara Pavla Ajtića) koji nastoji urediti i uskladiti svoje poslovne dužnosti u magistratu, literarne aspiracije, želju za moći priznanjem i ljubavne čežnje. Kritičari su se složili da se radi o »običnom čovjeku« koji se upleo u opasne političke igre, konkretno u Zrinsko-frankopansku urotu (1671. godine) čime se sugerira da je i u Koprivnici bilo urotnika koji su zaglavili poput glavnih njezinih vođa. S tim u vezi treba spomenuti da je Gregur inspiraciju i građu za roman crpio iz prošlosti. Naime, on je najprije proučio *Zapisnike poglavarstva grada Koprivnice* koje je priredio poznati povjesničar Hrvoje Petrić, a objavljeni su u nekoliko svezaka u Izdavačkoj kući *Meridijani* prije desetak godina. Naizgled suhoparni povijesni izvori serijalne naravi i administrativnog stila skrivaju životne priče, a vješt čitatelj i još vještiji pisac kakav je Marko Gregur prepoznao je u njima karaktere aktera i na taj način izgradio književne junake i antijunake. Time je kročio korak dalje od povjesničara i ostvario ono što mnogi od njih priželjkuju: pretvoriti svoja otkrića o povijesnim događajima i ljudima u zanimljivo štivo koje će doći u ruke onima koji inače ne prate historiografiju. Upućeniji poznavatelji povijesti grada Koprivnice prepoznat će imena značajnih osoba iz povijesti grada kao što su Natulia, koprivnički župnik, krajiški zapovjednik Trautmansdorf, ali i daleko poznatiji Zrinski. S druge strane, oni kojima povijest nije bio omiljeni predmet u školi, na jednostavan i zanimljiv način mogu doznati o funkcioniranju društva i jednog grada u prošlosti jer Gregur ne iskrivljuje povijesne činjenice i ne pretjeruje u prilagođavanju potrebama književnog teksta ili fabule. Ovdje se u doslovnom smislu potvrđuje često upotrebljavana izreka da život piše romane – stvarni događaji inspiracija su za književno djelo. Osim toga, povijesni i pseudopovijesni događaji o kojima Gregur piše podsjećaju na današnjicu pa se često ističe (Denis Derk, Matija Ivačić) njegova aktualnost.

Posebno je zanimljivo kako je Bonislav Kamenjašević (*Ziher*) i među književnim uzorima prepoznao one iz prošlosti i to upravo iz razdoblja radnje romane. U kompoziciji romana Kamenjašević vidi odjeke barokne isusovačke drame dok se u tipologiji likova prate odrednice *commedije dell'arte*. *I bez detaljnijeg poznavanja razvoja drame čitatelji mogu prepoznati, primjerice, tiplukavog slugu u liku Mihalja čija se prepredenost otkriva na kraju romana. Roman bi se mogao usporediti i s drugim ostvarenjima iz hrvatske povijesti književnosti koja na popularan način pristupaju temama iz prošlosti, primjerice, s rado čitanim Zagorkinim romanima iz ciklusa Grička vještica. Pomalo iznenađujuće no Kamenjašević u sadržajnom planu romana vidi i poveznicu sa stripom *Maxmagnusšto može poslužiti kao još jedna potvrda da je ovaj roman dijete postmodernizma*.*

Roman je značajan i za povijest hrvatske književnosti, jer je, prema Mariju Kolaru, četvrti naš roman napisan u potpunosti na kajkavskom. Ovakvo djelo bilo bi poslastica da je napisano i na standardu, a upotreba izvornog kajkavskog jezika zabilježenog u spomenutim povijesnim izvorima predstavlja

osvježanje u suvremenoj hrvatskoj književnosti. Oduševljenje koje je time ovaj roman izazvao kod čitatelja, od kojih su mnogi tek sada postali svjesni da razumiju hrvatski jezik 17. stoljeća, pojačava vrijednost i vjerojatno će još dugo biti predmet rasprave i poticaj drugima da krenu sličnim putem. Možda se ponegdje prepoznaje da rečenične konstrukcije nisu u duhu kajkavskog jezika, jer teško je piscu u 21. stoljeću ne razmišljati na standardu i izbjeći »prevođenje« na kajkavski, no fond riječi, fraze i općeniti dojam kajkavštine je vrlo dobro predstavljen. Kajkavština se u svakom slučaju nije pokazala kao prepreka na putu do publike, a to pokazuje i činjenica da je *Trombetassicz* dramatisiran na Trećem programu Hrvatskog radija te preveden na slovenski i obavljen u izdavačkoj kući *Litera*.

Mihaela CIK

BRANKO BEGOVIĆ: OPĆINA ŠANDROVAC, OPĆINA ŠANDROVAC, ŠANDROVAC, 2018., 333 STR.

Općina Šandrovac u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji objavila je u proljeće 2018. godine svoju monografiju s pregledom povijesti kroz izabrane teme čiji je autor Branko Begović. Ovim izdanjem prigodno se obilježava više obljetnica iz povijesti Šandrovcu koje su u posljednjih nekoliko godina dosegle okrugle brojke i povod su za izradu i izdavanje knjige. Najvažnije obljetnice nabrojene su na početku knjige: 770. obljetnica prvog spomena imena rijeke, naselja, posjeda i utvrde na području današnjeg Šandrovcu (1245.), 680. obljetnica prvog spomena župe, odnosno župne crkve Blažene Djevice Marije (1334.), 265. obljetnica obnove župe u Šandrovcu (1753.), 130. obljetnica izgradnje današnje župne crkve Pohođenja BDM (1886.) i 20. obljetnica osnivanja Općine Šandrovac (1997.). Luksuzno opremljena i tvrdo ukoričena knjiga na više od tri stotine stranice teksta i bogatim izborom slikovnih materijala rječito svjedoči o prošlosti, ali i sadašnjosti opisanoga kraja. Autor ove povijesne monografije Branko Begović vrijedni je amaterski istraživač hrvatske povijesti i slikar, a do sada je pripremio i objavio već nekoliko knjiga među kojima (u razdoblju od tri desetljeća) šest izdanja o Pitomači odakle potječe i gdje živi. Objavljivao je članke u zbornicima i lokalnim listovima od kojih je neke sam pokrenuo. Izradio je povijesne monografije o nekoliko naselja u Podravini od kojih su neke dostupne samo u digitalnom obliku (Pitomača, Podravske Sesvete), a ovog proljeća je uz ovu knjiga objavljena i monografija o Novoj Rači, pa se nadamo da će i druge pripremljene knjige doći pred čitatelje u ukoričenom obliku.

Već na prvim stranicama vidljiva je namjera autora i izdavača da izrade informativno i zanimljivo štivo za svakog tko se želi obavijestiti o prošlosti i sadašnjosti općine Šandrovac što je opravdano jer takva djela nedostaju mnogim (i većim) općinama i gradovima. No, knjiga predstavlja i relevantno historiografsko djelo jer ju možemo doživjeti kao skup svih dostupnih i poznatih i prikladno interpretiranih podataka prikupljenih iz različitih izvora. Begovićev rad karakterizira obilno korištenje raznolikih kartografskih materijala, odlično poznavanje terena te srednjovjekovnih lokaliteta i potencijalnih arheoloških nalazišta, ulaganje mnogo truda u prikupljanje materijala na terenu i u lokalnim arhivskim zbirkama te vizualno dopadljiv način ilustriranja i opremanja teksta. Uvodne riječi načelnika Općine Šandrovac Josipa Dekalića i župnika Župe Pohođenja BDM u Šandrovcu vlč. Davida Andreića objavljene na početku knjige dokazuju njihov zajednički cilju nastojanju rasvjetljavanja prošlosti naselja i župe što je tim više opravdano što se teritorij općine i župe potpuno poklapaju, a to je, prema autorovim riječima, rijedak slučaj. Na početku su objavljeni i afirmativni osvrti na Begovićev rad iz pera akademika Dragutina Feletara i profesora Ivana Zelenbrza. Svi oni slažu se da važnost ovog povijesno-kulturno-gospodarskog prikaza počiva, između ostalog, i u činjenici da je ovo prvi rad napravljen za ovu relativno malu općinu i župu. Time se još jednom potvrđuje važnost istraživanja lokalne povijesti s ciljem izrade potpune slike o hrvatskoj povijesti.

Iz autorovog predgovora doznajemo o njegovim nastojanjima, načinu rada i cilju da objelodani povijest Šandrovcu, Jasenika, Kašljeva, Lasovca, Lasovac Brda, Pupelice i Ravneša. U izlaganju povijesnih podataka slijedio je kronološki red, a pregled povijesti Šandrovcu podijeljen je na deset poglavlja, odnosno razdoblja. Najprije su opisani arheološki nalazi i lokaliteti na području općine Šandrovac koji svjedoče o životu u srednjem vijeku. Na to poglavlje nadovezuje se ono u kojem je opisana povijest

naselja Mušinja, kao preteče današnjeg Šandrovca, a na temelju pisanih i drugih povijesnih izvora u razdoblju od 13. do 16. stoljeća. U sljedećem poglavlju opisano je doba poslije osmanske okupacije i pogotovo razdoblje 18. i 19. stoljeća kada je Šandrovac bio u sastavu Vojne krajine. Sukladno promjenama koje su nastupile nakon razvojačenja i ukidanja Vojne krajine opravdano govorimo o posebnom razdoblju na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Iako autor u čitavom izlaganju povezuje podatke iz izvora crkvene provenijencije s onima nastalima u sferi civilne i vojne uprave, povijesti župe i župne crkve u Šandrovcu posvećeno je posebno poglavlje. Tu je opisano razdoblje od 1753. godine kada je župa obnovljena te dobila svojeg prvog upravitelja i župnika pa do zaključno s događajima iz 2017. godine. Dakle, uz tradicionalnu podjelu na povijesna razdoblja Begović slijedi i ustaljene načine izlaganja kakve baštini od primjerice Rudolfa Horvata i Paškala Cvekana čiji su mu radovi mogli biti uzor i predložak. Zbivanja u 20. stoljeću opisana su kroz prilike tijekom Drugog svjetskog rata i u poratnom dobu u komunističkoj Jugoslaviji, a u tome poglavlju naglasak je stavljen na žrtve rata i poraća s konkretnim popisima imena stradalih. Suvremena Općina Šandrovac opisana je u posebnom poglavlju s pregledom najvažnijih događaja u dva desetljeća postojanja. Tu je uključen i prikaz o sudjelovanju Šandrovčana u Domovinskom ratu.

S obzirom na količinu i dostupnost podataka o stanovništvu na području današnje općine sa središtem u Šandrovcu u predstatističkom dobu (prva polovina 19. stoljeća), a pogotovo od sredine 19. stoljeća autor je problematizirao demografska kretanja. Na temelju podataka upisanih u pomoćnim matičnim knjigama (Stanje duša ili *Status animarum*) izradio je popis prezimena (zadruga) po kućnim brojevima s godinama rođenja najstarijih upisanih muškaraca (gazdi) u obitelji koji su živjeli 1863. godine u Šandrovcu, Jaseniku, Kašljevcu, Lasovcu, Pupelici i Ravnešu. Zanimljiv je i taksativni popis starih i narodnih naziva prostora, ulica, vodotoka i drugih toponima na području općine Šandrovac koje je autor pronašao na kartografskim prikazima iz 18., 19. i 20. stoljeća. U kraćem poglavlju nalazi se pregled gospodarske povijesti s manje podataka za starija razdoblja, a ponajviše za 20. stoljeće s poimeničnim popisom obrtnika te opisima i fotografijama koje svjedoče o nekim gospodarskim aktivnostima i ostvarenjima. Opširno poglavlje posvećeno je društvenom i kulturnom životu u Šandrovcu u razdoblju od razvojačenja Vojne krajine do danas. Opisan je svakodnevni život i različiti segmenti društvenog i kulturnog života, školstvo, prosvjeta, vatrogastvo, sport, vinogradarstvo, podrumarstvo i voćarstvo, lovstvo i sportski ribolov, a sve to kroz predstavljanje različitih društava, udrugai klubova koji djeluju na području Općine Šandrovac. Posebni dio knjige predstavlja pregled povijesti šest naselja koja se osim Šandrovca nalaze u Općini: Jasenik, Kašljevac, Lasovac, Lasovac Brdo, Pupelica i Ravneš. Obradena je uglavnom povijest 19. i 20. stoljeća, a uz opis svakog naselja je popis stradalih u Drugome svjetskom ratu i usporedni kartografski prikazi naselja od 18. stoljeća do danas. U knjizi pronalazimo mnoge podatke o zaslužnim pojedincima, pogotovo o službenicima kakvi su bili svećenici i učitelji koji su mijenjali mjesto službe pa je ova knjiga nezaobilazno vrelo podataka za upotpunjavanje njihovih biografija.

U posljednjem dijelu knjige, na oko stotinu stranica nalaze se priloge koje predstavljaju izbor prijepisa i regesta dokumenata, faksimili i napisi iz povijesti Šandrovca od 13. stoljeća do današnjih dana. Počinje sa srednjovjekovnim latinskim dokumentima objavljenim u zbirci izvora *Codex diplomaticus*, nastavlja različitim spisima iz župnog arhiva i drugim dokumentima iz 20. stoljeća, a završava dokumentima o osnivanju i ustroju suvremene Općine Šandrovac. Slijedi prijepis dijela teksta Spomenice župe Pohoda BDM u Šandrovcu koja potječe iz 1825. godine. Cilj donošenja teksta iz župne spomenice više je nego opravdan s obzirom na vrijednost takvog povijesnog izvora, ali nažalost donijeti su zapisi samo od 1880. do 1991. godine, a nema onih najdragocjenijih iz prve polovine i sredine 19. stoljeća. Posljednji prilog predstavlja dio podataka iz pomoćne matične knjige Stanje duša (lat. *Status animarum*) šandrovečke župe, konkretno podaci iz sveska koji se koristio od 1863. do 1877. godine. Autor je napravio dopune do 1980. godine, a dodao je i osnovne podatke o porijeklu prezimena i njihovoj rasprostranjenosti (nažalost ti su podaci nerijetko irelevantni za ovo područje i unose zabunu), popratni komentar i abecedni popis prezimena obitelji s pripadajućim kućnim brojevima. Vrijedni su svi podaci iz ovog izvora koji su objavljivanjem postali lako dostupni, ali na njima bi trebalo još raditi uz dodatni trud u sistematizaciji, primjenu demografskih i genealoških metoda i onomastičkih znanja kako

bi prezentacija takvih podataka bila što zornija. Iako nedostaje kritički aparat u obliku fusnota u tekstu (što nadomješta stil pisanja iz kojeg je uglavnom vidljivo porijeklo podataka) na kraju knjige je bogat popis literature te arhivskih i mrežnih izvora. Knjiga završava Pogovorom, bilješkom o autoru (koju potpisuje Ivan Zelenbrz) i njegovim zahvalama te sažetkom na engleskom jeziku.

Nikola CIK

HELENA KUŠENIĆ, PUTEVIMA HLEBINSKE ŠKOLE, MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, KOPRIVNICA, 2018., 144 STR.

Povodom 50 godina djelovanja Galerije naivne umjetnosti u Hlebinama Muzej grada Koprivnice, u čijem je Galerija sastavu, i Glas Podravine kao sunakladnik izdali su 2018. godine publikaciju *Putevima Hlebinske škole*. Autorica publikacije je Helena Kušenić, kustosica u hlebinskoj Galeriji, a stručni je suradnik Miroslav Mirković iz *Glasa Podravine*. Uz njih svakako treba istaknuti i glavnog fotografa Stjepana Dolenca čije su fotografije doprinijele kvaliteti publikacije te Ivanu Polančec koja je prevela sve tekstove na engleski što približava naivnu umjetnost i publici izvan Hrvatske. Publikacija je i u cijelosti namijenjena široj publici koja želi saznati osnovne podatke prvenstveno o pojedinim umjetnicima, iako može poslužiti i kao polazište za iscrpnija istraživanja njihovih opusa.

Na samom se početku nalazi kratak tekst o Galeriji naivne umjetnosti kao »Galeriji po mjeri čovjeka«, kako ju je zamislio arhitekt Miroslav Begović. Ovdje su izneseni glavni podaci o povijesti Galerije, od početne inicijative za njeno osnivanje, preko dogradnje aneksa 1980-ih godina, pa sve do današnjih dana. Kroz cijelo se to razdoblje, dakle kroz pola stoljeća, Galerija nadopunjavala djelima naivnih slikara i stoga »pruža relevantan uvid« u njihovo stvaralaštvo. Sljedeći tekst vraća nas u prošlost i upućuje nas u povijest Hlebinske škole s naglaskom na ulozu Krste Hegedušića, ali i tradicije slikanja na staklu u razvoju specifičnog načina slikanja koji se razvio u Hlebinama.

U nastavku se donose biografije i podaci o umjetničkom djelovanju slikara Hlebinske škole. Prvi je predstavljen Ivan Generalić koji je postigao svjetski uspjeh i utjecao na buduće slikare. Značajna je i njegova uloga u pokretanju i razvoju Galerije koju je obogatio i svojom donacijom. Hegedušić je osim Generalića likovno usmjeravao i Franju Mraza pa njih dvojica i Mirko Virius, kod kojega se također uočavaju utjecaji *Zemlje*, predstavljaju prvu generaciju slikara Hlebinske škole. Pažnja se zatim posvećuje Ivanu Večenaju i Galeriji u Goli koja nosi njegovo ime i čuva značajan dio njegovog opusa. Čak dvije Galerije, jedna u Zagrebu i jedna u Koprivnici nose ime i danas aktivnog slikara Mije Kovačića iz Gornje Šume. Nakon toga se donose informacije o ostalim slikarima i kiparima druge i treće generacije Hlebinske škole: Franji Filipoviću, Draganu Gažiju, Martinu Mehkeku, Josipu Generaliću, Martinu Hegedušiću, Mati Generaliću, Miji Kuzmanu, Bari Mustafa, Dragici Belković, Franji Vujčecu, Ivanu Lackoviću Croati, Branku Lovaku, Milanu Generaliću, Dragici Lončarić, Nadi Švegović Budaj i Katarini Henc. Iz biografija navedenih slikara i kipara te reprodukcija njihovih djela mogu se iščitati utjecaji pod kojima su stvarali i tako uspostaviti poveznica među različitim opusima koji, iako nisu svi geografski izravno vezani uz Hlebine, pribadaju Hlebinskoj školi.

Poseban je dio publikacije posvećen umjetnicima koji su stvarali na granici između Hlebinske škole i autsajderske umjetnosti. U tu su skupinu uvršteni Ilija Bašičević Bosilj, Matija Skurjeni, Drago Jurak, Josip Horvat – Ždalski, Ana Matina, Mara Puškarić Petras, Franjo Dugina, Franjo Klopotan, Zvonimir Krancelbinder, Mijo Napan, Kata Vizvari i Josip Ritoša. Kao nastavljači tradicije Hlebinske škole nabrojani su Udruga hlebinskih slikara i kipara naive, Molvarski likovni krug i Virovski likovni krug, a donose se i kratke biografije niza danas aktivnih umjetnika.

Na samom su kraju navedeni kontakti galerija i zbiraka koje su ranije spomenute kao mjesta gdje se čuvaju radovi pojedinih umjetnika od kojih su neki ovdje i reproducirani. Ovaj dio publikacije dodatno potvrđuje da je ona namijenjena primarno onima koji se tek trebaju pobliže upoznati s naivnom umjetnošću Podravine. Nadamo se da će nakon ove publikacije uslijediti i druge koje će obuhvatiti kompleksnost povijesnog razvoja naivne umjetnosti i njezinih interpretacija, a dosadašnji rad Muzeja grada Koprivnice opravdava vjeru u takav poduhvat.

Mihaela CIK

RAD RAZREDA ZA DRUŠTVENE ZNANOSTI HAZU, KNJIGA 51/525, HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI, ZAGREB, 2016., 150 STR.

U »Radu« Razreda za društvene znanosti objavljenom 2016. godine kojem je glavni urednik akademik Nikša Stančić uvršteno je šest izvornih znanstvenih članaka. Prevladavaju teme s područja povijesti, a autori su akademici ili članovi suradnici. Prvi je rad akademika Branka Despota pod naslovom »Medicina i filozofija« u kojem o njihovoj povezanosti piše iz iskustva dugogodišnjeg profesora filozofije. Polazi od pretpostavke da svakom biću treba i medicina i filozofija te propituje probleme kao što je pitanje kako se nositi s bolesti (prirodno zlo, ono uništavajuće u svijetu i svojevrzni vjesnik smrti), opravdanost medicinske prevencije i borbe protiv bolesti, ali i pojam slobode i slobodnog vremena u čovjekovu životu. Akademkinja Alica Wertheimer-Baletić izradila je vrlo opširan rad koji je naslovljen »Demografski tranzicijski procesi - kontinuitet ili diskontinuitet«. U ovom radu nalaze se razmatranja povijesnog razvoja stanovništva u zapadnoeuropskim zemljama u proteklih oko pola stoljeća, odnosno u doba tzv. druge demografske tranzicije s osvrtima na povijesni i razvojni aspekt teorije demografske tranzicije i opis poslijedemografske tranzicije. Tema je aktualna s obzirom na demografske prilike u današnjoj Hrvatskoj. Spomenimo da je godinu dana poslije ovog rada u Izdavačkoj kući Meridijani objavljena opsežna knjiga sa izborom radova akademkinje Alice Wertheimer-Baletić o demografskoj teoriji, razvoju stanovništva Hrvatske i populacijskoj politici.

Potpredsjednik Austrijske akademije znanosti akademik Arnold Suppan, povjesničar specijaliziran za istočnu Europu, priredio je članak čiji naslov predstavlja pitanje »Je li Austro - Ugarska bila osuđena na propast?«. Propituje utjecaje Francuske revolucije, Napoleonskih ratova, događaja revolucionarne 1848. godine i Austro-ugarske nagodbe koja je sklopljena prije točno jednog i pol stoljeća na promjene koje su dovele do raspada drevne države Habsburgovaca u okolnostima završetka Prvog svjetskog rata. Poput mnogih drugih uzroke slabljenja tijekom 19. stoljeća nalazi u multietničnosti, višejezičnosti, multinacionalnosti, različitosti vjeroispovijesti među podanicima, nepodudarnosti političkih i kulturnih granica što je izazvalo simptomatične reakcije na modernizaciju od strane političkih i kulturnih elita naroda bez suvereniteta. Akademik Suppan zastupa mišljenje da je industrijalizacija najbolji pokazatelj golemih razlika u moderniziranosti različitih dijelova Austro-Ugarske Monarhije pogotovo u drugoj polovini 19. stoljeća. Nagodbu smatra svojevrsnom prekretnicom u povijesti Monarhije nakon koje su uslijedile političke krize (istočna, aneksijska), napokon i Sarajevski atentat i ratni sukob svjetskih razmjera koji ta država nije preživjela. Hrvatski povjesničar i član suradnik HAZU Nenad Moačanin autor je rada »Osmanski Osijek: novi pristup« koji prema njegovim riječima predstavlja nadopunu i korekciju sintetskog pregleda o osmanskome Osijeku u 16. i 17. stoljeću objavljenog prije dva desetljeća u časopisu »Povijesni prilozi«. Članak se sastoji od tri tematske cjeline u kojima opisuje tri glavna dijela osječkog naselja u spomenutom razdoblju: 1) uža jezgra grada (Tvrđa), 2) podgrađe (varoš) s obližnjim sajmištem i 3) veliki most. Piše o najranijoj podjeli na mahale i udjelima vojnog i civilnog stanovništva te zaključuje da je kasnije bio veći udio civila koji su se bavili zemljoradnjom i zanatima. Na temelju podataka iz katastra i poreznih popisa zaključio je da je u Osijeku pod osmanskome vlašću u drugoj polovini 16. stoljeća bilo oko 413 domaćinstava, a ustanovio je porast broja kuća i gustoće naseljenosti. Moačanin je obavijesti iz različitih povijesnih izvora i spoznaja s terena usporedio s opisom Osijeka u znamenitom »Putopisu« Evlije Čelebija (on je Osijek doživio 1660-ih godina) i upozorio na podudarnosti i neslaganja u ovim izvorima. U članku su predstavljeni vrijedni podaci o izgledu i funkcioniranju mahala, gabaritima i lokacijama javnih građevina (bogomolje, kapije, bedemi, sebilji, čaršije i dr.), ali i o svakodnevnom životu u osmanskome Osijeku. Posebno su opisani sajmište (panađur) i veliki most sagrađen vjerojatno početkom 17. stoljeća. Uz rad je u obliku tablice prilog s pregledom upisanih fiskalnih jedinica prema četvrtima i dijelovima grada, zatim prikaz u obliku grafikona s omjerom stanovništva i pristojbi te plan osmanskog Osijeka uz koji je lakše pratiti tekst.

Posljednja dva rada odnose se na povijesno razdoblje ranog srednjeg vijeka. Arheolog i član suradnik HAZU Željko Tomičić priredio je prinos raspravi o mogućim utjecajima inzularne umjetnosti na primjeru predromaničkog kamenog ulomka sa životinjskim likom iz Crkvine u Biskupiji kraj Knina. Nalaz je pronađen krajem 19. stoljeća, a autor ovdje donosi svoja tumačenja na temelju usporedbe sa srodnim nalazima na širem europskom i konkretno alpskom prostoru. U ukrasu troprutog pletera s prikazom mitskog lika zmaja naslućuje prikaz trajne borbe dobra i zla. S obzirom na datiranje na kraj 8.

ili početak 9. stoljeća i lokaciju pronalazi moguće sredozemne utjecaje, pogotovo iz Akvileje. Članica suradnica iz Zavoda za povijesne znanosti u Dubrovniku i odlična poznavateljica hrvatske povijesti Nella Lonza posvetila se analizi zadarskog fragmenta *Lex Dei* iz 9. stoljeća i pitanju pravnih izvora ranosrednjovjekovnih dalmatinskih gradova. Autorica je ovaj fragment rukopisa pisan karolinom proučila kako bi utvrdila kojem pravnom djelu pripada i na temelju datacije smjestila ga među drugim prijepisima u europskim knjižnicama. Autorica smatra da ovaj fragment koji se čuva u Državnom arhivu u Zadru predstavlja jedini poznati materijalni ostatak nekog pravnog priručnika iz ranosrednjovjekovne Dalmacije.

Nikola CIK

RADOVI ZAVODA ZA ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKI I UMJETNIČKI RAD U BJELOVARU, SVEZAK 10, HAZU, ZAGREB - BJELOVAR, 2017., 368 STR.

Deseti po redu svezak *Radova Zavoda za znanstvenoistraživački rad u Bjelovaru* objavljen 2017. godine uredio je član suradnik HAZU Vladimir Strugar uz članove uredništva i glavnog i odgovornog urednika Slobodana Kaštelu. Oni su ujedno napisali predgovor u kojem su ukratko opisali rezultate postignute znanstveno-stručnim skupom *Znamenite osobe u povijesti grada Bjelovara s posebnim osvrtom na članove HAZU sa širega bjelovarskog područja* koji je u organizaciji izdavača ovog sveska održan u Bjelovaru 28. rujna 2016. godine povodom 260. obljetnice osnutka grada. Na taj su način prikazani život i djelo jedanaestorice članova HAZU rođenih na području današnje Bjelovarsko-bilogorske županije, a ovaj skup treba shvatiti kao poticaj za daljnja sustavna istraživanja. Održana izlaganja, a pogotovo radovi objavljeni u ovome svesku svakako predstavljaju značajan doprinos dosadašnjim spoznajama o uglednicima sa šireg bjelovarskog područja jer su neki od njih vrlo dobro poznati, a o nekima tek treba istraživati, pisati i objavljivati.

Na početku su objavljeni pozdravni govori koje su na otvaranju znanstvenog-stručnog skupa izrekli Slobodan Kaštela, akademik Franjo Šanjek i bjelovarski gradonačelnik Antun Korušec. Prvi je objavljen rad akademika Antuna Dubravka Jelčića koji je ukratko opisao životni put i književni rad počasnog člana HAZU Ivana Trnskoga (1819.-1910.), dopisnog člana HAZU Ivana Dončevića (1909.-1982.) i književnika Đure Sudete (1903.-1927.), a svu trojicu, osim književnog rada, povezuje porijeklo iz bjelovarskog kraja. Detaljnu analizu književnog opusa Gorana Tribusona izradio je i objavio Antun Pavešković. Na temelju pisama pisaca Krste Špoljara, Mate Lovraka i Željka Sabola upućenih ravnateljici Gradske knjižnice u Bjelovaru Zlati Veček povodom njihovih gostovanja u Bjelovaru 60-ih godina 20. stoljeća Ilija Pejić dao je pregled jednog dijela kulturnog života u gradu u spomenutom razdoblju. Životni put i radnu povezanost sa zavičajem trojice članova Razreda za likovne umjetnosti HAZU akademika Vojina Bakića (rođen u Bjelovaru), Ede Murtića (rođen u Velikoj Pisanici) i Vladimira Markovića (rođen u Daruvaru) popratila je Sanja Cvetnić sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta. Sveučilišna profesorica u miru Ana Sliepčević napisala je rad o geometričaru Vilku Niču (1902.-1987.) s osvrtom na njegovu biografiju i bibliografiju, a posebno na ostvarenja na području geometrije. Akademik Leo Budin napisao je pregled znanstvenog djelovanja akademika Branka Součeka (1930.-2014.). O akademiku Tomi Bosancu (1918.-2003.), istraživaču s područja elektrotehnike, stručni rad izradio je Zijad Haznadar. Profesor astronomije Sveučilišta u Beču hrvatskog porijekla Dragutin Rakoš (rođen u Štefanju 1925., a umro u Beču 2011.) bio je dopisni član HAZU i njega je u preglednom radu predstavio Krešimir Pavlovski. O liječniku koji se u znanstvenom radu posvetio zakonitostima ranog razvoja sisavaca akademiku Antonu Švajgeru (1935.-2002.) rođenom u Daruvaru rad je napisao Želimir Bradamante. Istražujući povijest zdravstva u Bjelovaru Dubravko Habek pronašao je šesnaestoricu liječnika Židova koji su u Bjelovaru djelovali u 19. i 20. stoljeću i njima je posvetio svoj rad: Nathan Eider, Herman Fischer, Herman Roth, Gabor Duschnitz, David Eisenstädter, Antun Gottlieb, Eugen Sattler, Eugen Ungar, Lavoslav Leo Kraus, Bela Milhofer, Regina Atijas, Naftali Bergstein-Tulo, Elza Rajski rođ. Kraus, Dragutin Ländler, Hellena von Hellenbach i Oto Kraus. Životopis kanonika Prvostolnog zagrebačkog kaptola, rektora i prorektora Kraljevskoga sveučilišta u Zagrebu, dekana i prodekana Bogoslovnog fakulteta i dopisnog člana HAZU, svećenika Rudolfa Vimera (Bjelovar, 1863.-Zagreb, 1933.) priredio je kanonik Stjepan Kožul. Bjelovarski gradonačelnik od 1888. do 1913. godine bio je

Simo Blaževac i o njemu je rad napisala umirovljena sveučilišna profesorica Mira Kolar-Dimitrijević s naglaskom na pretvaranje grada iz krajiškog pukovnijskog središta u županijsko središte u Blaževčevo doba. Priloge za biografiju Rudolfa Bićanića, rođenog Bjelovarčanina, u svojem preglednom radu dao je Željko Karaula. Životni i profesionalni put poznatog bjelovarskog fotografa Hinka Anhalzera (1899.-1969.) opisala je Petra Kupsjak na temelju ostavštine i svjedočanstava nasljednika. Zorka Renić i Tina Gatalica zajedno potpisuju izvorni znanstveni rad u kojem su opisale život i djelo tiskara, nakladnika i knjižara Lavoslava Weissa koji je živio i radio u Bjelovaru od 1903. do 1918. godine.

U posebnoj cjelini u koju su uvršteni tematski različiti članci objavljena su dva izvorna znanstvena rada Filipa Škiljana. U prvome radu piše o identitetu pripadnika češke nacionalne manjine na području Grubišnog Polja, odnosno u naseljima: Ivanovo Selo, Rastovac, Gornja Rašenica, Donja Rašenica, Treglava i Munije. Propituje stanje nacionalne svijesti nekad i danas, spoznaje o porijeklu i međunacionalnim odnosima. Rad je nastao na temelju arhivske građe iz HDA, Državnog zavoda za statistiku, Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, literature i metodom intervjua prikupljenih podataka među Česima u tome kraju. U drugome radu Škiljan je obradio temu vjerskih prijelaza s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeru u vrijeme NDH na području Bjelovarskog dekanata. Temu je obradio u kontekstu podataka o stradanju i prisilnom iseljavanju Srba s bjelovarskog područja o čemu svjedoče statistički podaci i gradivo iz Nadbiskupijskog arhiva u Zagrebu. Iako nije moguće utvrditi precizan broj takvih prijelaza, sada se mnogo više zna o broju podnesenih molbi od 1941. do 1945. godine za pojedinačne i kolektivne prijelaze. Vjenceslav Herout autor je izvornog znanstvenog rada »Prijeperi u pisanju Vojte Režnog o političkim prilikama u Kraljevini SHS u razdoblju 1919.-1921.« Vojta Režny bio je zagovornik monarhije, centralizma i nacionalnog unitarizma, a tako je mislio i o Česima i Slovacima. Inače je bio marljivi kulturni djelatnik u bjelovarsko-požeškom kraju gdje je živjelo mnogo Čeha pa je zanimljivo pratiti njegov rad.

Među prikazima i ocjenama najprije su objavljena izlaganja koja su na predstavljanju 9. sveska časopisa »Radovi« u Bjelovaru 12. travnja 2016. održali Slobodan Kaštela i Vladimir Strugar. Tu je i zahvala na svečanoj sjednici Županijske skupštine Bjelovarsko-bilogorske županije održanoj 8. lipnja 2016. koju je u ime dobitnika županijskih javnih priznanja izrekao Slobodan Kaštela. Prikaz knjige »Ivan Supek: znanstvenik međunarodnog ugleda, intelektualac svjetskog glasa i humanist« objavljene povodom 100. obljetnice rođenja 2015. godine napisao je Vladimir Strugar.

Nikola CIK

STJEPAN HRANJEC: MEĐIMURSKA NARODNA, KATOLIČKA OBIČAJNA BAŠTINA, FRANJEVAČKI SAMOSTAN ČAKOVEC, ČAKOVEC, 2018., 250 STR.

Stjepan Hranjec, koji je svoji istraživački i spisateljski rad posvetio dječjoj i usmenoj književnosti, te folkloristici, napose svoga rodnog Međimurja, ove nam je godine podario iznimno vrijedno izdanje. Riječ je o svojevrsnoj sintezi međimurske narodne, katoličke običajne baštine stare punih 14 stoljeća. Ovo vrijedno monografsko izdanje objavljeno je u nakladi franjevačkog samostana u Čakovcu, a posvećeno je akademiku Vinku Žgancu i fra Zvezdanu Liniću. Urednički posao potpisuje akademik Dragutin Feletar, a recenzenti i autori predgovora su prof. dr. msgr. Juraj Kolarić i mr. sc. Ivan Zvonar. Izdanje je veoma bogato opremljeno, tekstualno i slikovno (svetačke slike, kipovi, raspela, interijeri crkava, vitraji, oltari, blagdanski motivi, stari i današnji prigodni običaji, preslike pučkih napjeva iz starih pjesmarica, vjerski motivi...), s time da određeni broj slika nije popraćen opisom. Knjiga se sadržajno temelji na godišnjem običajnom ciklusu vezanom uz crkveni kalendar. Spomenute sastavnice usko su povezane i srasle jedna s drugom te čine jednu neraskidivu vezu, tako da je nemoguće govoriti o narodnim običajima bez spominjanja blagdana u crkvenoj godini. Pogotovo što je katolička baština, kako ističe Juraj Kolarić u predgovoru knjige, »nerazdruživa veza s povijesti, kulturom, civilizacijom i stvaranjem nacionalnog i duhovnog identiteta Hrvata«. Na kraju knjige nalazi se popisi literature i kazivača, te mali kajkavski rječnik riječi koje nisu objašnjene u tekstu.

Autor je knjigu podijelio na dva dijela; na godišnje običaje i životne običaje. Godišnji običaji prate crkvenu godinu, dakle, Vrijeme Došašća (Sveta Barbara, Sveti Nikola, Sveta Lucija), Badnjak (Čišćenje hiže i gospodarstva, Post i pripravljanje blagdanskih jela, *Kinčenje bora*, Unošenje slame, *bajanje* i

molitva, Postavljanje blagdanskog stola, Svetopostnavečerja, Čekanje polnočke, Odlazak na polnočku, Razna vjerovanja / praznovjerja), Božić i vrijeme Nakon Božića (Sveti Stjepan / Štefanje, Sveti Ivan, apostol i evanđelist / *Januš(o)evo*, Blagoslov obitelji i domova / *Križec*, Dan nevine dječice / *Herodesovo*, Stara i Nova godina, Sveta tri kralja). Zatim slijede Običaji do Korizme (Sveti Vinko / *Vincekovo*, Svijećnica, Sv. Blaž, Sveti Valent, Fašnik), Korizmeni običaji (Pepelnica, Cvjetnica, Drugi obredi / običaji u Velikom tjednu, Odijevanje, Post, Zemlja, tlo u Velikom tjednu, »Šutnja« zvana, Obred pranja nogu, *Križni pot*, *Božekagljjet*, Blagoslov ognja i vode, *Vuzmenke*, *Pisanice*, Blagdanski kolači) i Uskrs / *Vuzem*. Na samome kraju dolazi vrijeme od *Vuzma* do Došašća koje počinje Bijelom nedjeljom. Nakon nje slijedi *Sestrenje*, Sveti Juraj / *Jurjevo*, *Đurđevo*, Duhovi / *Trojaki* (Pedesetnica), Tijelovo / *Telovo*, Sveti Ivan / *Ivanje*, *Prošćenja* i hodočašća, Velika Gospa / *Velika meša*, Sveti Rok, Svi sveti / *Si sveci* i Sveti Martin / *Martinje*.

Svaki blagdan pojedinog sveca autor započinje kratkim životopisom sveca, zatim slijedi etnološki pristup temi i simbolika. Opisani su prigodni običaji pojedinih međimurskih sela, kao i crkveni obredi vezani uz navedene blagdane (obredne riječi, molitve, pjesme). Osobito su vrijedne stare blagdanske pučke popijevke, naročito one iz starih rukopisnih pjesmarica, koje su prikupili etnomuzikolozi i zapišivači, a kojima Međimurje obiluje. Osim toga, opisani su i neki današnji običaji i svetkovanja. Pojedina pak poglavlja prate citati iz Svetoga pisma.

Drugi dio, koji govori o životnim običajima, prati čovjekov ovozemaljski put od njegova rođenja, odnosno, počinje Običajima uz porod (Prije poroda, Porod, Krštenje, Nakon poroda). Potom slijedi Prva sveta pričest i Sveta potvrda / Krizma, *Firma*. Vrlo opširno obrađena je Svadba, s obzirom da su svadbeni običaji vrlo široka i zahtjevna tema, a imajući u vidu i različitost običaja po selima (Poznanstvo / *zagledi*, *vugledi*, *Snoboki*, zaruke, zapis, *ozavanje*, Pozivanje na svadbu / *pozoviči*, Neposredne pripreme za *svate*, Svatovska znamenja, Svatovske dužnosti i uloge, Tijek svadbe: dolazak mladenkinj kući, odlazak na vjenčanje, Obred vjenčanja, Povratak s vjenčanja, *večerja*, *plesanjezelja / reda*, *Baba gljive brala*, Odlazak mladenke, Skidanje svadbenog vijenca, oblačenje u *mladusnehu*, Završetak svadbe, *Prviči / prvišće*). Stoga su obrađena osnovna obilježja svadbenih običaja koja su zajednička svim dijelovima Međimurja. Isto tako, podosta je rečeno i o novijim svadbenim običajima (Međimurski svati danas). Na kraju životnog ciklusa dolaze poglavlja Smrt (Pokapanje, Obredi pri sprovodu) i Suvremeni običaji pokopa. Osim svadbenih i sprovodnih običaja navedene su i obredne riječi svećenika pri vjenčanju i prije ukopa, te razna *spričavanja* i obredni govori.

S obzirom na znanstveni pristup sakupljenoj građi i brojnost korištene literature i podataka prikupljenih od kazivača na terenu, očito je da je ovo djelo nastalo višegodišnjim radom na istraživanju i proučavanju međimurskih narodnih običaja. Hranjecovo djelo vjerojatno je jedna od prvih, ako ne prva takva knjiga koja na jednom mjestu obrađuje narodne običaje vezane uz crkvenu godinu, a kroz knjigu se stalno isprepliću narodni i crkveni običaji sa starima i suvremenima. Posve je jasno da se sadržaj mogao proširiti i blagdanima brojnih drugih svetaca (Sveti Filip, Sveti Grgur, Sveti Matej, *Ledeni sveci*, Sv. Medardo, Sveti Porciunkula...), s kojima su Međimurci živjeli i radili na svome gospodarstvu, u polju, vinogradu, šumi, na Muri i Dravi, predviđali vrijeme, pratili zbivanja i pojave. Shvatljivo je da se autor osvrnuo samo na one najvažnije običaje i blagdane, jer bi knjiga u protivnom sadržavala kudikamo veći broj stranica. Njezina vrijednost je tim veća što se sadržajno ne odnosi samo na međimurski prostor, nego se može određenim dijelom primijeniti na cijeli prostor panonske Hrvatske na kojem su navedeni običaji veoma slični, a kako i ne bi bili kad su svi naši predci živjeli u skladu s katoličkom vjerom i katoličkim kalendarom koji su njihov vodič kroz godinu, životna ura, meteorolog, liječnik i planer; svojevrsni rokovnik s uputama za življenje. Namjenu djela i njenu potrebu pojasnio je sam autor u uvodnoj riječi na početku knjige: »...knjiga želi komunikacijski prohodno ukazati, a time i oživjeti usmenu / narodnu međimursku baštinu, a sve zato da bi se u ovom današnjem trenutku, silno opterećenom raznim zatiranjima vjere, kod njihovih nositelja aktualizirala i afirmirala. Zašto? Pa zato što smo u golemoj većini izgubili vezu s izvorom (a to je naš zavičaj), a time i s temeljima naše tradicijske kulture«. Stoga se ovo djelo toplo preporuča etnologima, etnografima i istraživačima hrvatske narodne baštine.

TRAG DOBROTE: 20 GODINA VARAŽDINSKE BISKUPIJE, KATALOG IZLOŽBE, VARAŽDINSKA BISKUPIJA, VARAŽDIN, 2017., 116 STR.

Povodom 20. obljetnice svojeg postojanja Varaždinska biskupija organizirala je izložbu pod nazivom *Trag dobrote*. Tom prilikom objavljen je i prigodni katalog čiji su urednici ujedno i autori koncepcije i pripreme izložbe: Vladimir Cesar, Irena Gotal i Anita Treščec. Uz njih je u pripremi izložbe sudjelovalo više suradnika iz različitih dijelova Varaždinske biskupije, a fotografije objavljene u katalogu potječu s različitih strana (službeni fotografi, biskupijski djelatnici i suradnici, arhive). Prema riječima varaždinskog biskupa mons. Josipa Mrzljaka koji je autor Predgovora, ova izložba i prigodni katalog predstavljaju svojevrsnu kroniku mlade biskupije. Doista ovaj projekt možemo smatrati jednim od uspješnih oblika predstavljanja Varaždinske biskupije u široj javnosti (uz inače sadržajnu web stranicu i Šematizam objavljen također uoči 20. obljetnice osnutka) i kratkim sumarnim prikazom svega onoga što se u njoj događalo tijekom dva desetljeća postojanja.

Izložba je postavljena u četiri grada na području Varaždinske biskupije. Najprije u Varaždinu od 1. do 22. listopada 2017. godine u palači Herzer u kojoj je smješten varaždinski Gradski muzej, a zatim u Muzeju Međimurja u Čakovcu od 16. veljače do 18. ožujka 2018. godine. U Koprivnici je izložba bila postavljena u Muzeju grada od 18. svibnja do 18. lipnja 2018., a naposljetku u Lepoglavi u crkvi Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije od 13. srpnja do 20. kolovoza 2018. godine. Na taj način izložba iz Varaždina kao središta biskupije putuje kroz sve tri hrvatske regije koje ona obuhvaća: Međimurje, Podravina i Hrvatsko zagorje. Time je omogućeno mnogim zainteresiranima da razgledaju ovu izložbu i izvan biskupijskog središta, a trajan spomen na izložbu ostaje u obliku sadržajnog kataloga.

Uvodni tekst u katalogu koji predstavlja kronološki pregled najvažnijih događaja u životu Varaždinske biskupije s naglaskom na značajna ostvarenja napisao je aktualni generalni vikar mons. Antun Perčić. S obzirom na prigodu organizacije izložbe velik dio posvećen je događajima vezanima uz osnivanje Varaždinske biskupije 5. srpnja 1997. godine, zatim ustoličenje prvog varaždinskog biskupa mons. Marka Culeja (28. rujna 1997.) i uzdignuće varaždinske crkve Uznesenja BDM u Nebo u rang katedrale. Prvi varaždinski biskup osnovao je razne biskupijske ustanove (uređi, centri, savjetovišta, domovi i dr.), pokrenuo pastoral Roma, angažirao laike i poticao rad udruga i društava što se nastavilo do današnjih dana. U 20 godina postojanja u Varaždinskoj biskupiji organizirana su hodočašća, kongresi, križni putovi mladih, usavršena liturgijska glazba i pjevanje, a potiče se i misionarski rad u Africi gdje je djelovao vlč. Antun Štefan. Osim toga, njeguje se povezanost sa Svetim Ocem, pogotovo Ivanom Pavlom II. čijom je odlukom sadržanom u apostolskom pismu u obliku bule pod nazivom *Clarorum sanctorum* utemeljena Varaždinska biskupija. U mnogim dijelovima izložbe i kataloga nalazimo dostojan osvrt na život i djelovanje prvog varaždinskog biskupa pokojnog mons. Marka Culeja (1938.-2006.). Općenito je izložba prožeta osjećajem zahvalnosti mnogim svećenicima i laicima koji su tijekom života doprinijeli napretku i rastu Varaždinske biskupije. Izložba i katalog imaju i edukativni karakter pa tako možemo saznati o simbolima Varaždinske biskupije kao što je grb za koji ne znaju mnogi da je na njemu prikazana rijeka Drava (kao najveći vodotok na području biskupije), a tri heraldička ljljana (*Fleur de Lis*) da predstavljaju tri geografske regije u biskupiji.

Glavni dio kataloga izložbe predstavlja *Kataloški popis* raspodijeljen u šest tematski i kronološki poredanih skupina (poglavlja). Prvi dio posvećen je ustanovljenju Varaždinske biskupije što je posvjedočeno dokumentima, ali i uporabnim predmetima obilježenim simbolima Varaždinske biskupije koji su bili izrađeni tom prigodom. Najbrojnije su fotografije snimljene 1997. godine na svečanosti ustanovljenja Biskupije i ustoličenja biskupa Culeja. Drugi dio posvećen je djelovanju Varaždinske biskupije i tu su predstavljene fotografije sakralnih objekata (katedrala i njezin interijer) i drugih biskupskih zgrada, znamenja kanonika i različita svjedočanstva o mnogim događajima. Zatim su tu materijali kao što su logotipovikatičkih udruga koje djeluju na području Varaždinske biskupije i razni tiskani materijali u nakladi Varaždinske biskupije (kalendari, sličice, katalozi, letci i knjige). Djelovanje u široj zajednici prikazano je fotografijama koje svjedoče o građevinskim radovima u raznim dijelovima Biskupije, skupovima, svečanim otvaranjima, susretima i proslavama te štovanju nebeskih zaštitnika sv. Marka Križevčanina i bl. Alojzija Stepinca. Biskupijska blaga predstavljena su u trećem dijelu, a to se odnosi na vrijedno staro književno gradivo, liturgijsko ruho i posuđe. Posebno poglavlje posvećeno je varaž-

dinskim biskupima pa su stoga predstavljeni osobni predmeti pokojnog biskupa Marka Culeja i fotografije važnih događaja iz njegovog života, svećeničkog i biskupskog djelovanja. Na isti jenačin prikazan život i djelovanje sadašnjeg biskupa Josipa Mrzljaka, pogotovo od njegovog ustoličenja u Varaždinu 2007. godine. Na sadržaje predstavljene u multimedijalnom obliku pažnja je skrenuta u posebnom dijelu. Slavlja u proteklom vremenu postojanja Varaždinske biskupije prikazana su kroz izbor prigodnih otisnutih uspomena (sličica) na đakonska i prezbiterska ređenja, mlade mise, ustoličenja biskupa, proslave obljetnica, posvete sakralnih objekata i spomenika.

Posebnu vrijednost predstavlja kronološki popis važnih događaja u životu Varaždinske biskupije pod nazivom *Trag u vremenu* od uspostave 1997. godine do 2017. godine objavljen na kraju kataloga. Popis izvora i literature ukratko upućuje i na izdanja u kojima se nalaze vrijedni podaci o ustroju, povijesti i vodstvu Varaždinske biskupije. Možemo zaključiti kako je ovom izložbom i prigodnim katalogom na prikladan način predstavljeno ne samo ono što je vezano uz njezin osnutak i dva desetljeća djelovanja već i sve ono što u duhovnom i materijalnom smislu predstavlja Varaždinska biskupija za ovaj dio Hrvatske.

Nikola CIK

RADOVI ZAVODA ZA ZNANSTVENI RAD HAZU U VARAŽDINU, BROJ 28, UR. VLADIMIR HUZZAN, VARAŽDIN, 2017., 514 STR.

Uz zavodsku jedinicu u Dubrovniku, upravo Zavod za znanstveni rad HAZU u Varaždinu, jedan je od najaktivnijih u nakladničkoj djelatnosti u cijeloj Akademiji. Tako je redovito izašao i 28. broj Radova toga Zavoda, koji uređuje upravitelj dr. sc. Vladimir Huzjan, a odgovorni urednik je voditelj Zavoda akademik Stjepan Damjanović. Ovaj broj donosi čak 22 znanstvena članka, od kojih je većina bila referirana na znanstvenim skupovima koje je Zavod organizirao u Varaždinu.

Sa znanstvenog skupa »Održivo korištenje i zaštita voda u sjeverozapadnoj Hrvatskoj« objavljena su tri članka. Damir Rumenjak piše o normizaciji pokazatelja onečišćenja površinskih i podzemnih voda algoritmima neizravne logike, Nikola Sokač, Nada Glumac i Ivan Kovač o dinamici sadržaja nitrata, fosfata i deterdženata u podzemnoj vodi vodoopskrbnog sustava Međimurske županije, a Ivan Kovač, Barica Kovačev-Marinčić, Nikolina Novotni Horčička, Josip Mesec i Jelena Vugrinec o komparativnoj analizi koncentracije nitrata u gornjem i donjem sloju varaždinskog vodonosnika.

I sa skupa »Ivan Kukuljević Sakcinski 1816.-1889.« objavljuju se tri rada. Vinko Brešić piše o Kukuljevićevom Arkivu i počecima nacionalne znanstvene periodike, Ivan Zvonar o usmenoj književnosti u Kukuljevićevom Arkivu za povjesnicu Jugoslavensku, dok Eduard Vargović donosi bibliografiju radova o Kukuljeviću u Radovima varaždinskog Zavoda HAZU. Sa skupa »Kvaliteta življenja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj« objavljeno je šest članaka. Ljiljana Kaliterna Lipovčan i Andreja Brajša Žganec pišu o kvaliteti življenja, sreći i životnom zadovoljstvu u Hrvatskoj i zemljama Europske unije, a u usporedbi sa sjeverozapadnom Hrvatskom, dok Nenad Pokos donosi napis o demografskim obilježjima sjeverozapadne Hrvatske, koja je sve više bremenita problemima intenzivne depopulacije. Saša Poljanec Borić piše o socioekonomskom razvoju i kvaliteti življenja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, odnosno o statističkoj regionalizaciji kao okviru za elastičnu pod-regiju, Anka Mišetić donosi članak o socio-prostornim aspektima razvoja sjeverozapadne Hrvatske – između normiranja i prakse, Ljiljana Dobrovšak piše o kvaliteti življenja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj kroz povijest s naglaskom na grad Varaždin, dok Andreja Brajša Žganec i Goran Kozina donose članak o kvaliteti življenja građana grada Varaždina u usporedbi s Europskom unijom.

Sa znanstvenoga skupa »Koloman Rac, 1863.-1937.« donosi se jedan članak, kojega je napisala Karmen Levanić, a govori o Kolomanu Racu u arhivskim dokumentima. S prvoga posthumnoga simpozija o akademiku Miroslavu Šicelu (1926.-2011.) objavljen je članak Eduarda Vargovića, koji piše o akademiku Šicelu kao voditelju Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu od 2003. do 2011. godine.

Zadnji dio Radova br. 28 sadrži devet članaka o različitim temama, koji donose vrlo vrijedne i zanimljive naslove. Tako Zoran Turk objavljuje članak o srednjovjekovnom plemstvu u Međimurju, Stanislav Južnić o Theodoru Kravini Cronstainu i njegovim vezama s Isusovačkim kolegijem u Varaždinu,

Branimir Bunjac o objavljenim pjesmama Florijana Andrašeca u novinama Medjimorje-Muraköz, Siniša Horvat o djelovanju varaždinskih gimnazijskih skauta početkom Prvoga svjetskog rata, Siniša Horvat o prinosima varaždinske mladeži dobrotvornim aktivnostima tijekom Prvoga svjetskog rata, Matija Mato Škerbić o udjelu djela s filološkom tematikom u književnom fondu samostanske knjižnice reda kapucina u Varaždinu a prema katalozima od 1762. i 1944. godine, a Zdenka Veber o Varaždinskim baroknim večerima pod ravnateljstvom hrvatskog skladatelja Davora Bobića (2007. do 2014.). Konačno, Vladimir Huzjan i Ana Kaniški donose popise svih članova HAZU iz sjeverozapadne Hrvatske u povijesti i danas. Dakako, tu je i nekoliko akademika rođenih u koprivničko-đurđevačkoj Podravini. Zadnji članak u Radu napisala je Ana Kaniški, a govori o vitraju Pavla Vojkovića u župnoj crkvi Sv. Martina biskupa u Varaždinskim Toplicama.

Dragutin FELETAR

U SLUŽBI BOGU I LJUDIMA. U POVODU 40. OBLJETNICE SVEĆENIČKOGA SLUŽENJA ANTUNA HOBLAJA U ŽUPI SVETOGA JAKOBA U PRELOGU, UR. ANTUN ŠTEFAN, PRELOG, 2017., 270 STR.

Tiskana je reprezentativna monografija o prečasnomo Antunu Hoblaju, dugogodišnjem župniku u Prelogu i dekanu Donjomeđimurskog dekanata Varaždinske biskupije. To je samo dijelom zahvale koju župljani župe Sv. Jakoba iskazuju prema svojem omiljenom župniku, koji je dao odista velik prinos duhovnom i kulturnom životu ove velike rimokatoličke župe, ali koji je i jedan od stvaratelja i graditelja modernog, prosperitetnog Preloga. Jer, upravo župnik Antun Hoblaj i svima otvorena vrata župnoga dvora i crkve već su godinama glavno okupljalište mislećih ljudi ovoga kraja, gdje se izgrađuje duhovna stabilnost i gradi bolji život za sve župljane.

Kao glavni urednik knjigu potpisuje kantor Antun Štefan, a odgovorni urednik je priložki gospodarstvenik Alojzije Štefan. Recenzentske poslove obavili su Nenad Malović i Karlo Šimek, te lekturu i korekturu Marijana Jakovljević. Uredničko vijeće djelovalo je u sastavu: Juraj Batelja, Alojzije Hoblaj, Juraj Kolarić, Krunoslav Novak, Alojzije Šestan, Milan Šimunović i Antun Štefan, dok je djelovalo i povećano uredničko vijeće. Svi sudionici projekta, a pogotovo brojni autori, odlično su »odradili« svoje zadaće, tako da smo dobili izvrsnu knjigu o međimurskom Prelogu, a ponajprije o njegovoj duhovnoj vertikali – župniku Antunu Hoblaju.

Knjiga je podijeljena u četiri oveća poglavlja, a u prvom je predstavljen povijesni i kulturološki okvir župne zajednice Sv. Jakoba u Prelogu. Juraj Kolarić uvodno piše o osnovnim crtama životopisa prečasnoga Antuna Hoblaja, koji je za kapelana a potom i župnika u Prelog došao još 1976. godine. Potom daje pregled povijesti Međimurja, dakako s naglaskom na Prelog i na župu Sv. Jakoba. Vrstan poznavatelj povijesti književnosti kajkavskih krajeva, Ivan Zvonar, napisao je pregled župe Sv. Jakoba kao riznice starih kajkavskih pjesama (i pjesmarica). Stjepan Batelja donosi članak o posjetama blaženog Alojzija Stepinca župi u Prelogu i njegovom zaštitničkom odnosu prema Međimurju. Davor Sokač odlično je donio opise vrijedne nepokretne i pokretne povijesne i spomeničke baštine u župi Sv. Jakoba, a Matija Berljak donosi iz prve ruke opise novouređenoga trga oko crkve Sv. Lovre u Cirkovljanu, u čemu je i sam dobrano sudjelovao.

Drugo poglavlje posvećeno je slavljenu, župniku Antunu Hoblaju i njegovu 40-godišnjem predanom službovanju u priložkoj župnoj zajednici. Prvo njegov detaljni životopis i opise najvažnijih djelatnosti donosi njegov brat i sveučilišni profesor Alojzije Hoblaj, a zatim slijedi niz napisa pa i književnih sastavaka o sjećanju na djelovanje i zasluge Antuna Hoblaja u životu priložke župe. Pisali su ih prijatelji župnikovi i vjernici priložke župe: Josip Ružman, Tomislav Kos, Dragutin Glavina, Josip Zvonarek, Željko Sokač, Josip Detoni, Margita Blažeka, Anica Čerepenko, Vedrana Vuk Tomac, Marijan Glavina, Odilon Gbenoumpko Singbo, Ivan Mlinarić, Alojzije Šestan, Renata Kutnjak Kiš, Marija Hrešč, Marko Košak, Vladimir Kranjčević, Jasminka Pervan, Josip Bermanec, Marta Posavec i Marija Fleten. To su topli i prijateljski zapisi, koji zapravo najviše govore o ličnosti i ulozi Antuna Hoblaja među međimurskim pukom.

Treće poglavlje donosi nekoliko vrijednih napisa o životu i djelovanju priločke župne zajednice. Tako Antun Šestan piše o misionarima iz župe Prelog u 20. stoljeću, Krunoslav Novak o župniku kao komunikatoru u pastoralnoj službi, a Stjepan Najman o začecima i klijalistu dohovnog poziva u obitelji i župnoj zajednici. Tu su i prilozi Anđelka Igrec i Milana Šimunovića o župnoj zajednici u procjepu nasljeđa i suvremenih mijena u našem društvu. Četvrto poglavlje donosi izbor nekih važnijih članaka i propovijedi prečasnog Antuna Hoblaja.

Petra SOMEK